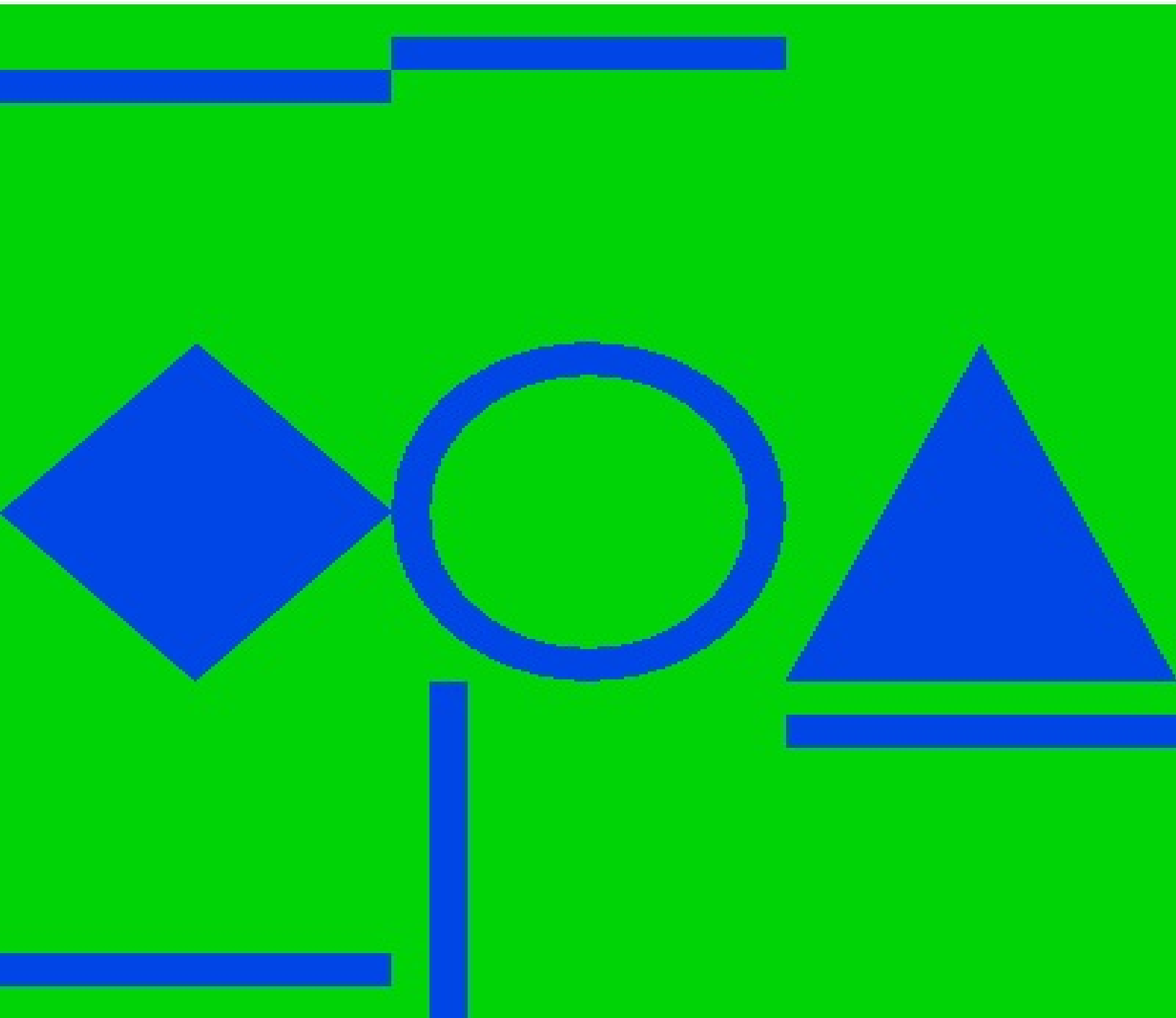
De Zwarte Kost

Cyriel Buysse

Rights for this book: Public domain in the USA.

This edition is published by Project Gutenberg.

Originally issued by Project Gutenberg on 2006-01-23. To support the work of Project Gutenberg, visit their Donation Page.

This free ebook has been produced by GITenberg, a program of the Free Ebook Foundation. If you have corrections or improvements to make to this ebook, or you want to use the source files for this ebook, visit the book's github repository. You can support the work of the Free Ebook Foundation at their Contributors Page.

The Project Gutenberg EBook of De Zwarte Kost, by Cyriel Buysse

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with
almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or
re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included
with this eBook or online at www.gutenberg.net

Title: De Zwarte Kost

Author: Cyriel Buysse

Release Date: January 23, 2006 [EBook #17525]

Language: Dutch

*** START OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK DE ZWARTE KOST ***

Produced by Johan Boelaert.

DE ZWARTE KOST

CYRIEL BUYSSE

1898

I

Het sloeg juist elf, die zondagmorgen, en in de enkele straat van het dorpje was alles stil en vreedzaam, toen, in een plotselinge opschudding, van huis tot huis de deuren openvlogen, en de bewoners met uitroepingen van verbazing op hun dorpels kwamen.

Er moest voorwaar geen gewichtige gebeurtenis in het rustig Akspoele plaatsgrijpen, om er terstond de lieden op de straat te lokken: de enkele voorbijtocht van een ongewoon rijtuig of de verschijning van een onbekende waren daartoe ruim voldoende. Doch ditmaal gold het iets zó buitengewoon ontzettends, dat het er terstond als een klein oproer werd.

Dáár, aan het uiteinde van de straat, komend in het dorp langs de weg van het station Bavel, naderde met rasse tred, vergezeld van een joelende bende knapen en meisjes, een groep van drie personen.

Hij, die in het midden liep, werd dadelijk herkend. Het was Massijn, Fortuné Massijn, de klerk van notaris Potvlieghe. Maar of de twee anderen mensen of dieren waren, dat konden de stomverbaasde dorpelingen nog niet bevestigen.

Zij hadden de gestalte en de lichaamsvormen van twee magere, te vroeg opgeschoten vijftienjarige knapen. Beiden droegen een zwartfluwelen pak, met korte broek en koperen knopen op het wambuis; beiden hadden lange rode kousen aan, en op het hoofd een zonderlinge rode pet, met zwarte, schuins afhangende kwast. Doch wat volstrekt op niets menselijks meer leek was hun gezicht: een glimmend-zwarte, monsterlelijke tronie met vervaarlijke ogen en vingerdikke lippen; en hun handen: afschuwelijke handen, zwart, lang en mager gelijk beestenklauwen. Een soort van zwarte, dichtkroezende wol bedekte hun slapen; en door hun oorlellen staken overgrote koperen ringen, woest schitterend in de ochtend-zonneglans.

Massijn was in het dorp bekend als een allerzonderlingste kerel. Het greintje hoogmoedswaanzin, waaraan hij laboreerde, openbaarde zich bij hem in een zeer curieus verschijnsel: hij was bezeten door de manie der kennismaking met vreemdelingen. Men wist maar niet waar hij die steeds vandaan haalde, doch weinig zondagen gingen er voorbij dat hij niet de een of andere onbekende bij zich had, waarmee hij, opgeblazen van trots, de herbergen van Akspoele bezocht, met zijn verwarde uitspraak van hakkelaar de vreemdeling aan zijn kennissen voorstellend als "zij...ijn bêêêsten vri...iend" van deze of gene, door de dorpelingen nooit gehoorde stad of streek; hem gul onthalend op al wat hij maar drinken wilde; hem eindelijk aan tafel uitnodigend en hem zelfs vaak met een rijtuig naar het naastgelegen station terugbrengend, dit alles tot grote ergernis van zijn moeder en zuster, die in dergelijke kennismakingen niet het minste genoegen vonden, en er integendeel zeer tegen opzagen een deel van het beperkt huiselijk inkomen zo nutteloos te zien verspillen.

Zo bont als nu had hij het evenwel nog niet gemaakt. De wijze, waarop men hem bespotte was doorgaans bescheiden, maar nu liep het waarlijk de spuigaten uit.

Indien Massijn met zijn twee jonge negers vlug doorgestapt was, wellicht had hij, in de stomme verbazing van de dorpelingen, zonder onaangenaamheden tot aan zijn moeders huis kunnen geraken; doch een bescheiden intrede was nu juist zijn bedoeling niet. Hij tuurde glorieus rechts en links naar de vóór de deuren der huizen en herbergen saamgeschoolde menigte, nam nu en dan voor een kennis zijn hoed af, groette geestdriftig met de hand; en, vóór de stoep van de herberg *Het huis van Commercie*, waar zich een drukke groep bevond, hield hij plotseling stil, klom de trappen op, naderde tot een heer met stuurs gezicht en grijze baard, en sprak, trillend van hoogmoed:

—Mee...ee...eester Potvlieghe, ik heb de eer u twee...ee van mijn bêêste vrienden voo...oo...oor te stellen: A...albert Badoe en Bou...ou...oudewijn Soera, bei...eiden prinsen uit Co...o...congoland.

En tot de twee jonge zwarten, als konden zij hem verstaan:

—A...Albert, en Bou...oudewijn, ik stel u mij...ijn meester voor, mij...ijnheer Po...o...otvlieghe, no...otaris te Akspoele.

De menigte, die hen volgde, had onmiddellijk, met verwarde kreten en geluiden, Massijn en de negers omringd, en de buren kwamen van hun dorpels aansnellen, terwijl de twee zwarte prinsen, onthutst en beleefd, hun zonderlinge petjes afnamen en beurtelings de hand drukten die de verbaasde buitenheer, even na een aarzeling als van vies wantrouwen, tot hen uitstak.

—Mij...ijnheer Spittael, ha...ha...handelaar in kolen, hervatte hoogmoedig Massijn, de jonge prinsen aan een tweede dorpsheer voorstellend.

—Mij...ijnheer De Vreught, gepensioneerd o...o...onderwijzer, tot een derde.

En daar juist Eulalie, de herbergiersdochter, aan wie Massijn de naam had een weinig het hof te maken, haar verbaasd, blozend gezicht tussen de schouders van die twee heren uitstak:

—Eu...eu...Eulalie, riep hij, gans opgewonden op haar toetredend, hier zijn twee...ee jonge A...a...afrikaanse prinsen, die u dee...ee..eze namiddag zullen ko...ko...komen bezoeken.

Vuurrood, met een gebaar als van schrik, trok het meisje haar hoofd terug, terwijl uit de joelende volksschaar een schaterend gelach opsteeg.

Gebelgd, met een gestreng-hoogmoedige blik, keerde Massijn zich naar de spotters om. Doch hij trok minachtend de schouders op, en, opnieuw zich wendend tot notaris Potvlieghe en zijn gezellen, begon hij hun enkele uitleggingen te geven.

—Mij...ijneer Po...otvlieghe, deze jonge prinsen zij...ijn slechts enkele maanden geleden do...or de zendelingen van het klooster van Amertinge, wa...ar, zoals gij weet, mijn broe...der econoom is, uit Co...o...congoland meegebracht, o...om in dat bewuste ge...esticht van Amertinge hun o...o...opvoeding te...te krijgen. A...Albert, de oudste, is ee...een der zonen van een ko...o...koning uit de omstreken van Vivi, en Bou...oudewijn behoort tot een a...adellijke fa...a...familie van Lee...ee...opoldville. Zij volgen nog maar sinds vi...ier maanden de lessen van het pensionaat en ree...eeds kunnen zij ta...melijk goed Frans en Vla...aams lee...ezen, spreken en schrijven. Het volgend jaar, als hun o...o...opvoeding volbracht za...al zijn, kee...ee...eren zij naar hun land terug, en nu...u zijn ze mij do...oor mijn broeder toe... vertrouwd, om ee...enige dagen van hun va...akantie bij ons door te brengen.

Er heerste een ogenblik stomme stilte, als van verslagenheid. De zwarte prinsen hadden weer het rode petje met zwarte kwast op 't hoofd gezet; de notaris, de kolenhandelaar, de gepensioneerde onderwijzer en de andere op de herbergstoep geschaarde dorpelingen, staarden het drietal aan met ronde ogen, zonder een woord te spreken. Blijkbaar vraagden ze zich af of Massijn thans bepaald gek geworden was, en meneer Potvlieghe opende de mond om toch iets te antwoorden, toen eensklaps, als was het op maat bevolen, opnieuw een oorverdovend hoongejouw en gelach uit de vóór *Het huis van Commercie* opeengeperste menigte losbarstte.

Verontwaardigd, met fonkelende ogen, keerde Massijn zich om:

—Zij...ijt ge niet beschaamd! schreeuwde hij, verbaasd en woedend, zich in volle lengte oprichtend.—W...at zullen die...ie jongens, die hier o...om beschaving komen, van ons volk wel denken!

Als bij toverslag hield het geschreeuw op en viel er een luisterende stilte. De ogen van de toeschouwers blonken van opgewekte nieuwsgierigheid, men wachtte gretig dat Massijn nog meer zou zeggen. Maar toen hij, na een paar malen met vertoornde deftigheid herhaald te hebben: "'k zou ...ou me toch schamen, vo...oor beschaafde mensen", nogmaals zweeg, brak het geschreeuw plotseling weer uit: een woest, dierlijk geschreeuw; een geschreeuw en gegil zonder woorden; een geschreeuw om 't uitsluitend vermaak van te schreeuwen.

't Gelaat vuurrood, de ogen uitgepuild van woede en verbaasdheid, bleef Massijn een ogenblik in stomme onbeweeglijkheid naar het gepeupel staren, terwijl de beide prinsen, bevend van schrik, zich tegen hem aandrongen.

—Gij...ij schurken! Gij...ij lelijke schurken! barstte hij eensklaps uit, buiten zichzelf van verontwaardiging.—'k Ben beschaamd da...at ik tot uw natie behoor! Indien gij...ij in Co...o...congoland moest komen, ik ben zeker da...at de wilden u er waardiger zou...ouden ontvangen, da...an gij, be...eschaafde lieden, hie...ier de wilden ontvangt.

Opnieuw, als bij toverslag, viel de stilte. Met gapende ogen en monden liet men hem uitspreken, wachtte men even of hij nog meer zou zeggen. Maar toen men zag dat hij van gramschap stikte en niet verder spreken kon, brak nogmaals het hoongeschreeuw los, het woest, oorverdovend geschreeuw en gegil zonder woorden, tegelijkertijd, door een honderdtal monden, als door een enkele mond geslaakt.

Toen bood Massijn de menigte niet langer 't hoofd. Hij maakte een verontwaardigd gebaar tot meneer Potvlieghe en zijn gezellen, als om hen tot getuigen te nemen van die wraakroepende schande; ontwaarde nog even het gelaat van Eulalie, die, zijn blik ontwijkend, rood van schaamte achter de ruggen verdween; daalde met één sprong van de stoep, vatte Badoe en Soera bij de hand en stuwde ze moedig vooruit, door het jouwend gepeupel, dat instinctmatig voor hen ruimte maakte, maar onmiddellijk zijn schaar weer sloot, nu aanhoudend schreeuwend en gillend het drietal op de hielen volgend.

En het werd iets verschrikkelijks. Het wild geschreeuw was van lieverlede ontaard in een zó onnoemelijke verwarring van allerhande wangeluiden, dat de ganse straat ervan dreunde. Een bende knapen en meisjes huppelde met wilde sprongen de stoet vooruit; kreten en gelach zwollen tot een reusachtige uitbarsting van dolheid; een hele groep, de stap op maat, de armen zwaaiend in cadans, begeleidde de rampzalige Massijn, en de twee negers onder het luidkeels zingen van een walgelijk straatdeuntje. Op een gegeven ogenblik maakten zij het zo bont, dat de veldwachter, wiens huis zij juist voorbijtrokken, hevig zijn deur openrukte, een ogenblik stom-roerloos op zijn drempel bleef staan, en plotseling weer binnen liep, alsof hij zijn sabel wou halen.

Massijn en zijn negers hadden het haast op een rennen gezet. De rampzalige klerk, doodsbleek en de blik als door een floers beneveld, uitte geen klank meer; Badoe en Soera, de ogen uitgezet van schrik, de dikke, vooruitstekende lippen hijgend open, snelden door met uitgerekte hals, als werden zij door een bende slavenjagers achtervolgd. Gelukkig waren zij niet ver meer van het huisje van de weduwe Massijn verwijderd. Door zijn ontzaglijke ontsteltenis heen, zag Massijn de groene voordeur als een veiligheidshaven opengaan; zijn zuster Fietje, uitgelokt door het gedruis, verwilderd op de drempel verschijnen, in een gebaar van ramp de beide armen openslaan en met een kreet in huis terugsnellen. Een ogenblik later was hij er zelf met zijn prinsen, alle drie, omringd van zijn huilende moeder en zuster, als lam, als levenloos op stoelen neergezakt.

De deur werd door Fietje dichtgeslagen en gegrendeld; het woest gepeupel stroomde dof-joelend om het huisje heen, gelijk een bruisende golf om een klip.

II

Een groot deel van de namiddag bleef de woning van de weduwe Massijn, evenals een huis waar een moord geschied is, aldus met een luidruchtige menigte omzet. Daarbinnen, in de woonkamer, waar de gasten met de huisgenoten aan de dis zaten, beletten de neergelaten rolgordijnen de indringende blikken, maar onrustbarend luid weergalmde af en toe 't geschater en 't gejouw, het schoppen op de muur en 't tikken op de ruiten.

Massijn, nu zijn schrik wat over was, raakte weer opgewonden van verontwaardiging en toorn. Hij vond het een schande, een wraakroepende schande, dat de politie hem tegen de aanrandingen van dat smee...ee...erig gepeupel niet beschermd had; hij sprak van niets minder dan een klacht bij de Minister van Justitie en wellicht bij de Koning zelf in te dienen. En voortdurend, om zichzelf moed te geven, schonk hij zijn glas vol wijn en stootte hij aan tegen de glazen van de prinsen, hen insgelijks met trillend-stotterende stem tot drinken aanmoedigend, beurtelings in het Vlaams en het Frans bluffend uitroepend:

—Wees ma...aar gerust; n'ay...ay...ayez pas peur mes princes; je sau ... aurai bien vous protéger co...ontre cette canaille.

Zijn moeder, een dikke zestigjarige vrouw, met een geel gerimpeld gezicht en goedige bruine ogen, die tot nu toe in haar ontsteltenis nog geen klank geuit had, viel hem, met een wanhopige blik op de twee zwarten, in de rede:

—Maar waarom dan ook zo publiek met ze door Akspoele gelopen?

—En dan nog op een zondag, als al het volk op de been is, riep Fietje kribbig.

—Ko ...o...kon ik misschien voorzien da...at dat smee...erig volk zich zo scha...andelijk zou gedragen? sprak driftig Massijn, met een verachtend gebaar naar de vensters.

—Och ge steekt ook altijd zulke konten uit! antwoordde Fietje gebelgd, met vuurrode wangen van tafel opstaand om in de keuken het gebraad te halen.

De beide negers, voortdurend roerloos van schrik op hun stoelen gezeten, aten schier niet, spraken geen woord. Zij luisterden met angstige spanning naar het aanhoudend gedruis in de straat, en van tijd tot tijd

liep er een rilling als van koude over hun donkere huid. Tevergeefs poogde Massijn ben op te beuren, hen te doen eten en drinken, hen tot een gesprek uit te lokken: hun bange blik bleef halsstarrig gevestigd op de zich achter de neergelaten gordijnen bewegende schaduwen: hun gehoor was slechts vatbaar voor de onheilspellende geluiden die van buiten daar tot hen binnendrongen. Een paar keren wisselden zij enkele woorden in hun moedertaal, en eindelijk sprak Badoe tot Massijn met doftrillende stem:

—Massa, nous retourner Amertinge.

Massijn, die reeds een weinig door de drank verhit was, maakte een gebaar van opstand. Hij had zich wel voorgesteld, gedurende verscheidene dagen, met zijn prinsen, eerst de bewoners van Akspoele en daarna die der omliggende gemeenten te overbluffen, en de gedachte dat een zo heerlijk plan zou onuitvoerbaar wezen, was voor zijn verwaande hoogmoed onuitstaanbaar. Met nadruk drong hij erop aan dat de prinsen tóch zouden blijven. Het ware lafheid voor het gebries van zulk een janhagel te vluchten; men moest de stomme smaad het hoofd durven bieden; men moest durven tonen dat men man was.

Hij had opnieuw zijn glas geledigd, hij was gans opgewonden opgestaan en wakkerde de prinsen aan zijn voorbeeld te volgen, en maar terstond stoutweg de voorgenomen namiddagwandeling in het dorp aan te vangen. Zij zouden eerst het *huis van Commercie* bezoeken, dan *Den Appel*, dan *De Kroon*, dan bij enkele voorname ingezetenen ten huize gaan, om zich te tonen. En men zou eens zien of iemand hand of vinger naar hen durfde uitsteken. Reeds had hij beslist zijn hoed opgezet en uit een hoek zijn zwaarste wandelstok gehaald; maar toen de negers, die niets van zijn woorden verstonden, aan zijn manieren en gebaren begrepen waarvan er kwestie was, overweldigde hun een zo hevige schrik, dat zij beiden plotseling in tranen uitbarstten, en zich met de zwarte vingers aan de rand van de tafel vastklampten, als om zich desnoods met geweld tegen de geduchte uitgang te verzetten. En daar tot overmaat de voor de vensters saamgeschoolde menigte, die wellicht iets van Massijns uitval gehoord had, juist op dat ogenblik weer in dreunend hoongejouw losbrak, begonnen de prinsen, eensklaps zelf met draaiende ogen zó wild van angst te schreeuwen, dat moeder Massijn en Fietje huilend in de keuken vluchtten.

Toen begreep de rampzalige Massijn dat hij zijn heerlijk plan bepaald moest opgeven. Op zijn dringend verzoek kwamen moeder Massijn en Fietje bevend terug in de kamer, en een korte beraadslaging werd gehouden. Het was vier uur; indien men spoed maakte kon men te Bavel de trein van vijf nog halen en dan zouden de prinsen ook vóór de avond te Amertinge nog terug zijn. Maar hoe gedaan om aan dat razend gepeupel te ontsnappen. Massijn, die het als naar gewoonte hoog in't hoofd had, stelde voor een huurkoets te bestellen en er maar wild mee dwars door het gewoel heen te rijden, al werden er ook wat armen en benen verpletterd. Doch moeder en Fietje, vindend dat het al bont genoeg geweest was, en dat men ook reeds meer dan genoeg geld verteerd had, bestreden dit plan en beweerden dat zij heel goed langs 't achterpoortje van de tuin konden uitgaan, en aldus, door de binnenwegen, het station bereiken.

De beide prinsen, die van heel het gesprek slechts duidelijk dit ene woord 'station' opvingen, knikten gretig toestemmend met het hoofd en herhaalden op schor-trillende toon:

—Oui, oui, Massa, station, retourner station Amertinge.

En 't werd aldus besloten. Badoe en Soera, hun rode pet in de hand, namen beleefd afscheid van moeder en Fietje, en volgden met rasse tred Massijn door de tuin. De beide vrouwen, bezorgd-hoofdschuddend op de drempel van het achterdeurtje staande, zagen, met een gevoel van verlichting, de schelrode petten en kousen zonder verdere onheilen achter de haag in 't groene veld verdwijnen, terwijl aan de voordeur, begeleid door geschreeuw en voetengetrappel, opnieuw het walgelijk straatdeuntje weergalmde, waarmee 't gepeupel 's ochtends de prinsen en Fortuné tot aan hun huisje vergezeld had.

III

Toen Massijn met valavond alleen in Akspoele terugkwam, aarzelde hij even of hij rechtstreeks naar huis, dan eerst in *Het huis van Commercie* om een glas bier zou gaan. Juist vóór de stoep nam hij plotseling zijn besluit en trad binnen.

Hij was, ofschoon innerlijk nog sterk opgewonden, uiterlijk heel wat gesust en ontnuchterd; en het maakte hem angstig te weten, wat voor een indruk de gebeurtenissen van de dag op Eulalie zouden teweeggebracht hebben. Hoewel hij niet, in de echte zin van 't woord met haar verloofd was, toch bestond er sinds jaren tussen hen een ernstige genegenheid, zij steeds wachtend dat hij haar ten huwelijk zou vragen, hij steeds aarzelend om het te doen, in zijn hoogmoed gekrenkt door de gedachte met een herbergmeisje te trouwen, en niettemin steeds door iets machtigs, waartegen hij vruchteloos poogde te worstelen, tot haar aangetrokken. In de laatste tijden toch had hun liefde bepaald wat vooruitgang gemaakt: hij had haar serieus van trouwen, en, zich voor eigen rekening te plaatsen, gesproken. Als ze nu van haar moeder een ordentelijke bruidsschat kreeg, kon de languitgestelde verbintenis wellicht spoedig tegemoet gezien worden.

Hij hoefde niet lang te wachten om de indruk waar te nemen, die hij die dag op Eulalie gemaakt had.

Zij stond achter de schenktafel toen hij binnenkwam, bezig met glazen te spoelen, het aangezicht rood en de blik koel, de mond misnoegd omlaag getrokken. Zij beantwoordde ternauwernood zijn groet, bracht hem zwijgend 't bestelde glas bier, nam haar breiwerk op en ging er opzij mee zitten. Een viertal andere klanten waren in de herbergzaal aanwezig, zwijgend, met de pijp in de mond en spotachtige blikken, schuins op hun stoelen gezeten. In een hoek zat bazin Vleurick, Eulalies moeder, een dikke, zestigjarige vrouw met wijd van elkander staande ogen, wat aan haar blik een verdwaalde uitdrukking gaf, erwten te doppen. Een korte stilte heerste, even gestoord door het geluid van de ouderwetse Vlaamse klok, die, door het driemaal herhaald geroep: 'Koekoek! koekoek! koekoek!' het geslagen halfuur aanduidde.

Massijn zette zich neer, keek naar de naïef-geschilderde uurwerkplaat, waarop een moordenaar afgebeeld stond, die met de linkerhand een gevallen reiziger bij de keel, en, in zijn rechter, een opgeheven dolk hield, dronk even van zijn bier, zette het glas naast zich op een tafeltje, floot stil een deuntje. Eulalies koel onthaal maakte hem wrevelig, en in zijn binnenste voelde hij weer, met een vlijmende prikkel van toorn, de herinnering aan de hoon stijgen, die hem 's middags in het dorp te beurt gevallen was. Doch hij wilde er niets van laten blijken, hij zou er zich ditmaal met moedwil boven stellen; en, na een nieuw stilzwijgen, veinzend noch de spottende blikken van het viertal dorpelingen, noch de mokkende misnoegdheid op Eulalies aangezicht te bemerken:

—Eh ...ehwel, Eulalie, sprak hij gemaakt-luchtig, terwijl hij zich als in verrukking ruw de handen wreef —hebt ge mij va...andaag gezien met mijn twee zwa...a...arte prinsen'

Zij antwoordde niet dadelijk. Zij bleef een poosje stil voortbreien, met diep gebogen hoofd sneller haar naalden bewegend, alsof zij al haar aandacht aan die arbeid wijdde. En eerst toen zij haar steken opgeraapt, en de naalden hoger onder haar oksels getrokken had, vestigde zij een koele blik op hem en sprak, bijna toonloos, als in diepe onverschilligheid:

—O, bah ja ik,... 't was schuene, zilde.

En gedwongen glimlach kwam even over Massijns lichttrillende lippen. Hij schoof zijn stoel een weinig

nader bij de hare en, strijdlustig, met iets wreveligs in de uitdrukking van zijn, op haar wrikkelende naalden gevestigde, ogen:

—Is 't nie...iet schoon, 't is misschien to...och wel interessant, hernam hij.—'t Is in elk ge ...eval to...och interessanter da...an hetgeen men hier da...agelijks in deze sto...omme gemeente te... te zien krijgt.

De drinkers maakten een beweging op hun stoelen of zij het praatje heel aardig begonnen te vinden en Eulalies wangen kregen een sterkere kleur, terwijl de naalden al vlugger en vlugger tussen haar bedreven vingers heen en weer wrikkelden. Opnieuw heerste een ogenblik volkomen stilte gedurende welke men niets meer hoorde dan het langzaam tiktak van de klok en het eentonig geflap der gedopte erwten, die bazin Vleurick in een aarden schotel liet vallen. En in die benauwende stilte staakte Eulalie eensklaps het breien, keek weer tot haar minnaar op, slaakte een zucht van komische wanhoop en sprak, na een kort, gedwongen lachje en een trage hoofdschudding:

—Kijk, kijk, kijk, ik kan niet peinzen waar gij het toch altijd uitzoekt! Wat al konten zult gij nog uitsteken!

Gebelgd, geërgerd, met toornig schitterende ogen, was Massijn deftig opgestaan en had hij zijn stoel weer achteruitgeschoven. Een ogenblik staarde hij haar roerloos, met bevende lippen aan; en dan, de stem verkropt, terwijl zijn aangezicht van gramschap scheen te zwellen:

—Ko...o...konten!... ko...o...kokonten! Ik vind dat ge wel zee...eer onbeleefd zijt, weet ge, Eu...Eulalie!...

En plotseling, gerevolteerd:

—Wee ...ee...eet gij hoe ik zulke smaad be...beantwoord? vroeg hij, bijna dreigend, in de drukkende stilte van de herbergzaal, waar zelfs bazin Vleurick van ontzetting 't erwten doppen had gestaakt.

—A... alzo zie! riep hij. En statig keerde hij zich om en stapte de deur uit.

IV

Sinds die dag was het, dat men van lieverlede bij Massijn een totale verandering van gemoedsstemming, een echte morele omwenteling kon waarnemen.

Na ongeveer een week mokken, gedurende welke de ontzettende gebeurtenis van het prinselijk bezoek langzamerhand in het dorp vergeten raakte, was hij naar *Het huis van Commercie* teruggekeerd en had hij zich met Eulalie verzoend, omdat die stille, sinds jaren aanslepende liefde toch als iets onontbeerlijks in zijn leven was geworden: maar, behalve dat, o ja, enorm was de verandering.

Men zag hem niet meer, zoals vroeger, de schaarse vreemdelingen, die te Akspoele kwamen, opzoeken en er glorieus mee van herberg tot herberg rondlopen; hij scheen zich eensklaps om niemand meer te bekreunen, noch geen het minste belang meer te stellen in wat er op 't dorp mocht omgaan. Men ontmoette hem enkel nog langs de straat op de uren, dat hij naar het kantoor van meester Potvlieghe ging of ervan terugkeerde en vaak gebeurde 't nu dat hij zelfs 's zondags op Akspoele niet bleef, maar met de eerste trein langs Bavel naar de stad reed, en slechts laat in de avond terugkwam, doorgaans met een lijvig vierkant pak onder de arm.

—Wat is er met Massijn! wat haalt hij zich nu in 't hoofd? vroegen de dorpelingen zich met verwondering

af. En toen de een of ander hem soms vroeg wat hij nu toch deed in de uren, die hij eertijds in 't gezelschap van zijn medeburgers placht door te brengen:

—Lee ...e...ezen, antwoordde hij met een ernstig, afgetrokken gezicht.

Het was de waarheid. Schier al zijn vrije uren besteedde hij aan lectuur, en wel uitsluitend aan één soort lectuur: Afrikaanse reisverhalen. Hij ging de boeken halen ter stad in een leeskabinet, en uren en uren elke avond, en 's zondags bijna heel de dag, zat hij met de ellebogen op de tafel en het hoofd tussen de handen, als een gehypnotiseerde in zijn lezing verdiept.

Landkaarten lagen vóór hem ontvouwen, waarop hij in verbeelding, door mysterieuze streken de gevaarlijke tochten meemaakte; illustraties van tropische landschappen, van wilde volkstypen, van wondere ontmoetingen en gevechten, aan de authenticiteit waarvan hij geen ogenblik twijfelde, deden rillingen van vervoering en verlangen door zijn ganse lichaam stromen. Zijn starre ogen schitterden, hij zuchtte van inspanning, zijn rusteloze vingers zetten in verwarring zijn haren op, of zij, door het akelige van 't verhaal, vanzelf te berge rezen. En vaak werd hij zó hevig door de indruk van 't gelezene overweldigd, dat het hem een onweerstaanbare behoefte werd er ook aan zijn moeder en zijn zuster iets van mee te delen.

—Da...at is toch schrikkelijk! die...ie Sta ...anley moet toch iets uitgestaan hebben! riep hij soms plotseling, in de stilte van het keukentje, waar moeder en Fietje met hun breiwerk zaten, zijn lezing onderbrekend. En toen de twee vrouwen, weinig geïnteresseerd, of, uit instinctieve weerzin, zijn gezegde onbeantwoord lieten:

—Wilt gij eens weten hoe ...oe... dikwijls hij op één... één enkele maand tegen de wilden heeft moe ...oe...oeten vechten? vroeg hij.— Twee ...ee en dertig keren! En, weer het boek ter hand nemend, las hij hun enkele bladzijden van de Vlaamse vertaling van de welbekende wonderreizen voor. Toen wist hij van geen zwijgen meer. In de doodse stilte van het keukentje, die alleen gestoord werd door het eentonig tiktak van de klok en het schuchter door elkaar wrikken van de breinaalden, klonk zijn hakkelende stem luid en bombastisch, in verward-ronkende volzinnen. Noch moeder noch Fietje durfden geen woord meer wisselen, haast geen beweging meer maken. Zij smoorden met de hand hun vervelingsgegeeuw, bijna niets begrijpend van al hetgeen hij voorlas, door zijn stotterende uitspraak als in een pijnlijke sluimer gewiegd, telkens verbaasd en als schrikkend opkijkend, toen hij zichzelf even in de rede viel om hen te vragen:

—Ei...eiwel, wat denkt ge daarvan! Is da...at niet wonderbaar, niet Schrikkelijk?

Maar met het einde van zijn lezing hield hun morele foltering nog niet op: in die uren van praatzieke ontboezeming, nadat hij 't boek gesloten had, begon hij dan zelf over het voorgelezene te disserteren. En het was iets verbazends hoe al die vreemde namen met zijn stamerende uitspraak in zijn mond verwarden, hoe hij er klanken van vormde die op geen woorden meer leken noch geen hoegenaamde betekenis meer hadden. Soms ging het tot een echte gekheid over. Hij stelde zich niet tevreden met de nare, in het boek gelezen anekdoten; hij voegde er andere bij, hij vond er nieuwe uit, als kon hij zich de indruk van akeligheid niet genoeg overweldigend maken. Meer dan eens zelfs deed hij door zijn gewaagde beschrijvingen van de Afrikaanse zeden zijn moeder en zijn zuster blozen.

—Ja...a moe....oeder, da...at kost daar een zwijn, of ee...een koe, sprak hij op zekere avond, van de schadeloosstelling gewagend, waarvoor een wilde aansprakelijk is, die met de vrouw van zijn buur te ver zou gegaan zijn.

En daar bazin Massijn, gestoord, hem verzocht van zulke dingen liever niet te spreken:

—Wel, waa...aarom niet, moe...der, hernam hij grootmoedig;—men moet die...ie mensen dat vergeven, zij...ij zijn gelijk de beesten, zij weten niet wa...at zij doen.

Toen praatte hij ook weer van Badoe en Soera, de twee jonge zwarte prinsen, met wie hij een regelmatige briefwisseling onderhield.

—Zie...ie, moe...oeder en zuster, sprak hij, een punt op de landkaart aanwijzend,—hie...ier woont de vader van Badoe, ko...o...oning van Pahalamaboe, en daa...aar woont die van Soera, prins van Manyalahi, bei...eiden op de boorden van de Lou...oualaba, anders genoemd de Con...co...congo.

Doch van lieverlede begon hij ook naar andere toehoorders dan zijn zuster en zijn moeder te verlangen. Hij voelde dringend de behoefte die wondere dingen, waarvan hij zo doordrongen was, aan een ruimer publiek voor te dragen; en, de smaad vergetend waarmee de Akspoelse bevolking hem destijds bejegende, verscheen hij weldra regelmatig weer in *Het huis van Commercie* en in andere voorname herbergen.

Ernstig en statig, omringd van een vijf- of zestal lui op hun stoelen uitgerekte dorpsheren, vertelde hij zonder einde over zijn geliefkoosd onderwerp. En dáár, tenminste, werd hij niet op een brutale spot onthaald: in hun dodende verveling, zagen die heren met welgevallen om het even welke uitspanning tegemoet. Somtijds zelfs ging hun belangstelling zo ver, dat zij zich mengden in 't gesprek, en gewichtig met hem de koloniale politiek van de regering bespraken.

Toen sprong Massijn hartstochtelijk op de bres. Hij verdedigde met gloed de koloniale uitbreiding van het land; hij durfde zeggen dat het slechte pa...atriotten waren, die zulke richting tegenwerkten. En bombastisch stamerend verklaarde hij dat het de plicht van alle Belgen was, met woord en daad de ko...o...koning in zijn e...e...edelmoedige onderneming van de beschaving van Midden-Afrika te steunen. Maar meneer Potvlieghe, of meneer Spittael, of meneer De Vreught waren, niettegenstaande hun onbetwistbare gehechtheid aan de koninklijke familie, wel eens de meer verspreide mening toegedaan dat men beter de penningen van 't land aan de beschaving van Midden-Vlaanderen zou besteden, en allen mengden zich van lieverlede driftig in het hoger en hoger opgalmend gesprek, totdat Eulalie, die vuurrood en mokkend het schouwspel bijwoonde, eensklaps luid zuchtend haar plaats verliet en met de op komische toon herhaalde uitroeping 'Ach Here! ach Here! Hoe is 't mogelijk!' in de keuken verdween.

Dit bracht de heren tot het bewustzijn van hun deftigheid terug. Zij bestelden verse glazen bier, ontstaken opnieuw hun pijpen, helden achterover op hun stoelen, met de ogen op de bruingerookte zoldering. En Massijn alleen bleef ononderbroken doorpraten, de gebaren verbreed, de ogen uitgezet van ostentatie, af en toe tussen zijn akelig stameren een blik van toorn en van minachting vestigend op de weer in de gelagzaal gekomen Eulalie, van wie de houding en gelaatsuitdrukking als levend protest waren tegen al wat hij vertelde.

V

En eensklaps, op een zondagmorgen na de vroegmis, liep het als een vuur door Akspoele:

Massijn vertrekt naar Congoland!

In 't eerste ogenblik, natuurlijk, hechtte daar niemand geloof aan. Men beschouwde het als een snaakse

grap en lachte er eens om. Doch, terwijl meester De Vreught, die vlak naast Massijns woonde, die morgen na het ontbijt zijn gewoon wandelingetje in zijn tuintje maakte, zag hij, over de haag in het tuintje daarnaast, Fietje schreiend heen en weer lopen. Hij had haar dadelijk gevraagd wat er toch schortte, en toen had Fietje hem snikkend gezegd, dat zij huilde omdat Fortuné besloten had naar Congoland te vertrekken. De vorige avond had hij bij meester Potvlieghe zijn ontslag als commies ingediend, en nu was hij met de eerste trein naar Brussel vertrokken, en als hij 's avonds terugkeerde zou zijn verbintenis met het gouvernement van Congo-Vrijstaat onherroepelijk gesloten zijn. 't Is waar, zijn betrekking zou er veel winstgevender zijn dan die welke hij bekleedde op 't kantoor van meneer Potvlieghe: hij zou er namelijk, als onderintendant van de Staat te Leopoldville, drieduizend frank jaarwedde hebben vrij van alle kosten, maar Congoland was toch zulk een akelige streek en lag zo ver: wie weet of zij en moeder hem nog ooit zouden terugzien. Och, het was gekheid; Fietje beweerde, dat hij bepaald gek geworden was. Sinds de vorige avond had zij nog niet opgehouden te huilen, en moeder Massijn lag ziek te bed en beweerde dat zij ervan sterven zou. Het was, in Akspoele, een dag van buitengewone emotie. Meester De Vreught had natuurlijk niets zo dringends te doen gehad dan het verbazend, hem door Fietje meegedeelde nieuws alom te gaan vertellen; meester Potvlieghe, van zijn kant, had de ontzettende tijding bekrachtigd, en de ganse dag hoorde men geen ander gesprek meer in het dorp. Men zag oneindig veel meer mensen dan gewoonlijk in de straat heen en weer wandelen; gehele groepen liepen driftig redekavelend de ene herberg in en de andere uit, elk ogenblik ondervraagd door de vrouwen, die vóór de dorpels van de huizen samengeschoold stonden; en opnieuw, evenals op de dag van het bezoek van de zwarte prinsen, keek men van ver naar de gesloten woning van de weduwe Massijn, als naar een huis waar een moord gepleegd is. Wat *Het huis van Commercie* betreft, daar was de drukte zo groot dat men er niet eens kon zitten; doch zij die er gingen om te zien wat voor een gezicht Eulalie zette, en wellicht met haar de spot te drijven, kwamen er teleurgesteld van af, want de gehele dag bleef het meisje onzichtbaar.

En in de afwachting op Massijns terugkomst—wat, volgens Fietje, met de laatste trein en dus ook met de postwagen, die om dat uur van Bavel naar Akspoele rijdt, zou plaatshebben,—vertelden de dorpelingen aan elkaar wat het zoal was in Congoland te leven. Blink, de blikslager, die in zijn jeugd bij het Vreemd Legioen te Algiers in dienst geweest was, vertelde onder ander tot een groep voor zijn deur geschaarde dorpelingen, dat het in Congoland zó verschrikkelijk heet was dat Massijn er na enkele maanden pikzwart van huid zou worden, net zoals de zwarte prinsen die met hem te Akspoele geweest waren.

Verwarde uitroepingen weergalmden, een oud vrouwtje, met verwilderde ogen, vroeg bevend aan de snoevende blikslager, of Massijns ziel ook zwart zou worden gelijk die van de negers, en of hij, na zijn dood, evenals zij, eeuwigdurend in de hel zou branden.

—Neen, antwoordde Blink,—maar het is erg te vermoeden dat hij zeer spoedig mensenvlees zal leren eten.

Een kreet van afschuw steeg op, mijnheren Potvlieghe, Spittael en De Vreught, die uit *Den Appel* kwamen en naar *Het huis van Commercie* gingen, naderden de rondom Blink geschaarde groep.

—Tenzij, voegde deze erbij,—dat hij zelf door de negers of de wilde beesten opgegeten werd.

En, zijn schitterend snoeversoog gevestigd op de drie heren, vertelde hij een hem voorgevallen anekdote: een wildeman en zijn familie, die, hem in een donker bos ontmoetend, hem aangerand hadden om hem te doden en op te eten. Meer dan een halfuur lang had hij ertegen moeten vechten, en terwijl hij rechts en links op de neger en zijn vrouw met zijn sabel houwde om zijn leven te verdedigen, sprongen hem de kleine negers voortdurend tussen de benen, waarin zij beten met razend gegil, om hem het bloed uit 't lijf te zuigen.

—De littekens zijn nog zichtbaar op mijn dijen, is 't niet waar vrouw? vroeg hij, zich omkerend tot zijn wederhelft, die, ernstig met het hoofd knikte, om te bevestigen dat hij de loutere waarheid zei.

Maar het sloeg acht op de toren en de groep ging uit elkaar, om andere groepen te volgen naar de dorpsplaats, waar de postwagen van Bavel elk ogenblik verwacht werd. Eenieder wilde nu Massijn aanschouwen; hij was eensklaps voor het ganse dorp een vermaardheid geworden; het was of dat enkel besluit naar Congoland te vertrekken hem reeds fysiek zou veranderd hebben; of er van hem een ander mens geworden was, die men nog niet kende.

Reeds was de oude, rood-, geel- en zwartgeverfde rammelkast aan het uiteinde van de straat zichtbaar, toen meester Potvlieghe en zijn gezellen op de met volk bezette dorpsplaats aankwamen. Van ver zagen zij Massijn, die naast de koetsier op de bok zat, rechts en links met zijn strohoed groeten, trots en gelukkig als een prins die na een lange afwezigheid in zijn hoofdstad terugkomt. Hij was zeer netjes in 't zwart gekleed, met een wit ondervest; en, gevouwen op de linkerarm, droeg hij een splinternieuwe, grijze zomeroverjas. Zijn geschoren aangezicht was bleek van trotse ontroering; zijn ogen schitterden met een bijna onheilspellend-geestdriftige starheid; zijn halfopen mond hijgde van hoogmoed, alsof hij gerend had.

En 't was als een dof rumoer van bewondering dat rillend door de menigte liep, toen hij, bij het stilhouden van de ratelende postkar van de bok steeg, en met tot meester Potvlieghe, als nu tot zijn gelijke, uitgestrekte hand plechtig in 't Frans zei:

—Bo...onjour, cher mai...aître Potvlieghe, mai...aintenant l'affaire est décidée; je...e pars le 28 du mois prochain par le steamer Lou...oualaba a...avec mes bons amis les princes, Ba...adoe et Soera.

Er heerste een ogenblik volkomen stilzwijgen, opnieuw gevolgd door een dof rumoer van bijna eerbiedige bewondering. Haast niemand had begrepen wat hij zei, maar allen voelden instinctmatig dat het iets zeer belangrijks moest zijn; en terwijl hij met die heren, die hem nieuwsgierig omringden en ondervraagden, de dorpsplaats verliet, werd de tijding als spontaan van mond tot mond verspreid:

—Hij vertrekt bepaald naar Congoland, hij vertrekt de achtentwintigste van de volgende maand!

De kreet weergalmde in de straat, werd ver en wijd herhaald door de saamgeschoolde menigte. En niet alleen de winkeliers- of arbeidersvrouwen, maar ook de dames en de dochters van de welgestelde ingezetenen, kwamen nieuwsgierig bewonderend kijken, terwijl Massijn, midden in de volksschaar die hem vergezelde elk ogenblik stilhoudend, pompeus zijn hoed afnam en op de voortdurend herhaalde vragen in het Frans antwoordde:

—Oui...i, madame, oui...i, ma...ademoiselle, mon départ est i...irrévocablement fixé au 28 du mois prochain, par le stea...eamer Lou...oualaba.

—Keert ge rechtstreeks naar uw huis terug, Fortuné, vroeg meester De Vreught, toen zij voor *Het huis van Commercie* kwamen.

—Nee...een, ik heb dorst, ik zou ga...aarne eerst een glas bier drinken, antwoordde Massijn. En, met zijn gezellen en een aantal andere nieuwsgierigen, besteeg hij de trappen van de herbergstoep.

Daarbinnen was Eulalie voortdurend onzichtbaar. Tot haar moeder, die achter de schenktafel stond, vroeg Massijn met een air van autoriteit waar of zij was. En daar deze antwoordde dat haar dochter, een weinig ongesteld, zich te bed gelegd had:

—Welnu, sprak hij hoogmoedig, zonder zich het minst om de ongesteldheid van zijn geliefde te bekreunen, —la...at haar van mijnentwege weten, da...at ik de achtentwintigste van de vo...olgende maand vertrek naar Co...o...co...congoland, met de steamer Lou...oualaba, in co...ompagnie van mijn beste vrienden de prinsen Ba...adoe en Soera.

En statig ging hij plaatsnemen aan een met dorpsheren omringd tafeltje, waar hem een soort ovatie van bewonderende geestdrift te beurt viel.

VI

Van toen af begon voor Massijn dat buitensporig leven dat eerst met de dag van zijn inscheping zou ophouden, en nog lang daarna vermaard zou blijven in Akspoele en de omliggende gemeenten.

Plotseling overweldigd door een wilde behoefte van in-beweging-zijn, zag men hem haast elke morgen, reeds vóór acht uur op zijn best gekleed, met gewichtig gelaat in en uit de huizen lopen, een zakboekje doorbladerend en er koortsachtig een en ander in aantekenend, als iemand voor wie elk ogenblik zijn kostbare bestemming heeft. Toen sprong hij op de postwagen, nam te Bavel de trein voor Gent of voor Brussel en keerde 's avonds terug, overladen met pakken en valiezen, de handen en zakken vol dingen, die in hun veelsoortigheid niet te noemen waren. Hij gebruikte haastig zijn avondmaal, antwoordde in korte, verstrooide zinnen op de menigvuldige vragen van zijn moeder en zuster, stak een sigaar op en begaf zich naar *Het huis van Commercie*.

Het was in het begin van juni, en, na dagen van buitengewoon drukkende hitte, zetten de dorpsheren zich voor de koelte in pantoffels en geopend vest op de koer van de herberg onder de schaduw van een rij linden, de rug geleund tegen de muur, met hun glas bier of jenever vóór zich, op een tafeltje. Dáár was het dat Massijn nu troonde. Van al het bespottelijke dat eertijds aan hem was, bleef er, in de superioriteit die zijn aanstaand vertrek naar het mysterieuze werelddeel hem gaf, in de geest van die heren niets meer over; uren en uren lang luisterden zij nu met gretige belangstelling naar zijn wondere vertellingen.

En hij liet zich niet bidden. Van het ogenblik dat hij aankwam tot het uur waarop hij de herberg verliet, voerde hij, hij alleen, de ganse tijd het woord. Ternauwernood durfden die heren nog even op de tafel tikken om verse glazen te bestellen of hun lange pijpen weer te vullen, en bij die algemene eerbiedige bejegening van de voornaamste ingezetenen der gemeente, voelde zelfs Eulalie haar antipathiek mokken in bewondering veranderen, en kwam zij zich weldra geregeld bij de groep scharen om naar hem te luisteren. Plechtig had Massijn op een avond, vóór de gewone bezoekers aankwamen, tot haar gesproken.

—Eu...Eulalie, ik ga vertrekken, maar over drie jaar kee...eer ik rijk en ge...geëerd terug; en dan, als ge mij zo...oolang trouw gebleven zijt, zullen wij el...elkander huwen.

Zij was begonnen te huilen en had klagend geantwoord:

—Ik zal u wel trouw blijven, Fortuné, maar gij zult het niet doen. Gij zult ginds in den vreemde met andere vrouwen gemeenschap hebben.

Deftig, bijna gebelgd was hij haar in de rede gevallen:

—Ginds zijn gee...een andere vrouwen dan zwa...arte. Gij...ij denkt toch niet da...at ik mij daarmee zou

afgeven!

En, met een sarcastisch-minachtend gegrinnik zijn gezegde bekrachtigend:

—Gij...ij denkt toch niet da...at ik zou proeven va...an wat ze ginds de *zwa...arte kost* noemen'

De zwarte kost!... Onthutst had Eulalie hem aangekeken. Wat was Dat?... wat betekenden die zonderlinge woorden?... Maar plotseling had ze begrepen en was zo rood als een pioen geworden.

De ganse avond over haar breiwerk gebogen had ze bijna geen woord meer gesproken; doch sinds dat ogenblik had ze zich toch gerustgesteld gevoeld, en nu was zij voor hem een paar gebloemde pantoffels aan 't borduren, die hij ginds ver, als aandenken van haar, elke avond als zijn werk gedaan was en hij rustig in zijn tent zat, zou dragen.

Trouwens als men hem soms hoorde vertellen, maakte 't net de indruk of hij reeds in 't verre land geweest was, of hij er zich nog bevond. Somtijds, midden in een verhaal, bleef hij plotseling stil, het oor gespitst, de hals gerekt, de ogen, onder de neergezakte wenkbrauwen, peilend gevestigd in de duisternis, als kwam er daar ergens onraad of gevaar. En toen men hem verwonderd vroeg wat er gebeurde:

—'t Zal niets zijn, geloof ik, maa...aar ik meende daar even ee...een vijand te horen in de nacht, antwoordde hij.

Andermalen, en wel voornamelijk op de zwoelste avonden, verscheen hij in winteroverjas, met rechtopstaande kraag en wollen halsdoek om de keel. En toen die heren half uitgekleed in hun pantoffels en hun open wambuizen, hem met bezorgde belangstelling vroegen of hij dan ziek was:

—Nee...een, in het geheel niet, antwoordde hij ernstig terwijl hij met een rilling zijn kraag nog hoger zette,—ik heb het alleenlijk zeer koud, ik vind da...at dit kli...i...maat soms o...onuitstaanbaar koud is.

Maar bovenal werd het gek, toen hij zijn officieel uniform van onderintendant bezat. Dat bestond uit een witlinnen broek en dito ondervest onder een donkerblauwe jas met gouden knopen en drie vergulde galons om kraag en mouwen, alsmede een donkerblauwe, insgelijks gegalonneerde pet, waarop, van voren, de gouden ster van Congo-Vrijstaat prijkte. En ofschoon dit pak niet bestemd was om in België, maar wel om in Congoland gedragen te worden, en het weer, door een van die bruuske omslagen waaraan het in deze streken gewoon is, van brandend heet schielijk vrij koud geworden was, met hevige wind- en regenbuien, toch liep Massijn in deze lichte kleding van stonden af rondom het dorp, de ene herberg in en de andere uit, bleek van verwaandheid en bibberend van koude, zonder de minste klacht te uiten.

Zó sterk, trouwens, imponeerde dat schitterend uniform de dorpelingen, dat het als een vergoding werd. Een gemurmel van ontzagvolle eerbied vergezelde hem langs de straat, en toen Eulalie, die hem eerst niet herkende, hem aldus verkleed in *Het huis van Commercie* zag komen, ontstelde zij zó hevig dat zij plotseling in tranen uitbarstte. Ook moeder Massijn en Fietje sloegen van bewondering de handen samen, en begonnen zich van toen af bepaald met de gedachte van zijn vertrek te verzoenen, en te denken dat wat zij tot dusver als een daad van gekheid beschouwd hadden, werkelijk iets groots en roemruchtigs zou worden. Wat de heren Potvlieghe, Spittael en De Vreught betreft, die vonden bepaald geen woorden meer om hun emotie en bewondering uit te drukken. Beurtelings werd Massijn bij die drie heren, alsook ten huize van nog twee andere voorname dorpsfamilies te dineren gevraagd, met het uitdrukkelijk en trouwens zeer overbodig verzoek in zijn officieel kostuum te willen verschijnen. En op het diner bij meneer Potvlieghe, waar ook de heren Spittael en De Vreught aanwezig waren, steeg de geestdrift zó hoog, dat zij alle drie, in een spontane beweging, met opgeheven beker op Massijns gezondheid dronken, en unaniem

besloten op de dag van de inscheping Fortuné naar Antwerpen te vergezellen, om hem te zien vertrekken.

Maar de jonge reiziger, die telkens hijgde en trilde van hoogmoed onder deze vermenigvuldigde eerbewijzen, was nog een laatste en grotere glorie weggelegd, alvorens het uur van de bepaalde scheiding zou slaan. Op een avond dat hij, met de laatste trein van Brussel terugkerend, in *Het huis van Commercie* verscheen, deelde hij, bleek van emotie, aan zijn aldaar reeds vergaderde gezellen, de ontzettende tijding mede, dat, op zijn herhaald aandringen, zijn beste vriend de beroemde Afrika-reiziger Kinel, met wie hij onlangs kennis had gemaakt, erin zou toestemmen te Akspoele een voordracht te komen houden over Congoland, op voorwaarde dat men hem een ordentelijk daartoe geschikt lokaal kon bezorgen.

Een uitroeping van geestdrift, gemengd met kreten van ongelovigheid, steeg uit de groep der rond hun glazen bier geschaarde dorpsheren. Massijn tot bazin Vleurick gewend, stamerde plechtig:

—Ba...azin Vleurick, wilt gij mij u...uw bovenzaal afstaan voor de zo...ondag vijftiende juni!

—Bah ja, meneer Fortuné, zeer gaarne, antwoordde de dikke vrouw, verrukt bij de gedachte hoe zulke plechtigheid de verkoop in haar herberg die dag zou bevorderen.

—En gij, Eu...Eulalie, zult gij zorgen da...at alles in o...orde is, da ... at de zaal die dag schoo...oongemaakt, en voo...oorzien is van een ta...afel, stoelen en banken, hernam hij, zich tot het meisje wendend.

—Ja, ja, wees maar gerust, alles zal goed zijn, antwoordde Eulalie, de wangen blozend, de ogen schitterend.

—A...all right dan! mo...orgen vroeg zal ik mijn vriend Ki...inel per telegram verwittigen da...at wij hem verwachten, besloot Massijn met een blik van triomf.

VII

En het geschiedde waarlijk.

De zondag vijftien juni zagen de, in een drukke schaar op de dorpsplaats vergaderde, inwoners van Akspoele, een groep van vier personen uit de postwagen van Bavel stijgen: eerst Massijn, in groot officieel uniform; daarna een jongeling van een dertigtal jaren, lang en mager, geheel in 't zwart gekleed, met een geelblonde baard en lichtblauwe ogen en 'last not least' twee negers, en wel de beide prinsen Albert Badoe en Boudewijn Soera, beiden aanzienlijk gegroeid sinds het vorig jaar, en ditmaal beiden gekleed met een lange pantalon en een rond zwart hoedje, gelijk echte Europeanen. Een man volgde het viertal op de hielen, een reusachtig valies op zijn schouders dragend.

't Was eerst, onder het volk, een ogenblik van stomme verslagenheid. Allen herkenden de twee prinsen die, tegen elkaar gedrongen, rechts en links wantrouwig-schuwe blikken wierpen; allen begrepen aan Massijns houding dat hij ze als uitdagende verrassing had doen meekomen, om te zien of men nu nog eens zo brutaal met hen de spot zou durven drijven. Doch neen, iets dergelijks zou ditmaal niet geschieden. Het volk wist nu reeds te veel af van Congoland, de zwarte huid van de Afrikanen verwekte geen hoongeschreeuw meer. Een dof rumoer ging zwellend door de straat, de honderden toeschouwers volgden, met het getrappel van een kudde, Massijn en zijn gezellen naar *Het huis van Commercie*, en de

meeste blikken bleven gevestigd op de lange jongeling met bleke baard en blauwe ogen, die men beweerde de beroemde Afrika-reiziger te zijn.

En dát was een teleurstelling. Men had zich voorgesteld een kerel tenminste zo raar gekleed als Massijn zelf, en een die daarenboven zwart van huid zou zijn, zoals de blikslager Blink beweerd had dat Massijn, na enkele maanden verblijf in Afrika, zou worden. En daar zag men nu in plaats daarvan een soort van handelsreiziger in ellegoederen of specerijen, zonder het minste uiterlijke prestige. Onheilspellende spotgeluiden begonnen zich toch hier en daar te laten horen; Blink, die met de stoet meeging, riep onbeschroomd dat de man geen echt Afrika-reiziger was. Alleen het reusachtige valies, dat door een bediende van het station Bavel op de rug gedragen werd, boezemde nog eerbied in. Men beweerde dat dit vol zat met wapens en foltertuigen, en dat ook daarin het officieel uniform stak van de reiziger, die zich zou verkleden vooraleer als spreker op te treden.

In *Het huis van Commercie* hadden al de voornaamste ingezetenen van Akspoele, uit gunst vóór het gepeupel binnengelaten, op de stoelen van de bovenzaal reeds plaatsgenomen. Dáár zaten op de eerste rang, als de voornaamste van de aanhoorders, moeder Massijn en Fietje, beiden zeer deftig in het zwart gekleed; meneer en mevrouw Potvlieghe; meneer Spittael en zijn twee magere, gele juffrouwen, meester De Vreught en zijn ouderwetse zuster; en dan de juffrouwen Balcaen, de juffrouwen Speleers, de juffrouwen Van Vreckem, en dan nog vele andere juffrouwen en heren, met één woord al de notabelen van de gemeente. En toen achter deze eerste rijen van uitgelezen publiek de dubbele deur voor de menigte geopend was, werd de zaal als het ware stormenderhand ingenomen. In een oogwenk was ze stampvol. Een soort van worsteling greep zelfs plaats in de achtergrond, waar het donker gezicht van Blink boven de hoofden uitstak; maar na enkele energieke 'chuts' van meester De Vreught, die opstond en zich gestreng naar de lawaaimaker omkeerde, bekwam men weer een betrekkelijke stilte. Er was een ogenblik van spannende verwachting; toen werd aan de overzijde van de zaal, achter een soort van estrade, een deur geopend, en plechtig trad de Afrika-reiziger met Massijn en de twee zwarte prinsen binnen.

Het was onder de notabelen, evenals 't geval was geweest met het gepeupel op de dorpsplaats, een eerste ogenblik van verbaasdheid bij het onverwacht terugzien van de twee zwarte prinsen, en van teleurstelling voor het handelsreizigersachtige uiterlijk van de voordrachtgever. Die lieden waren echter te wel opgevoed om langer dan het betaamde zulks te laten blijken, en een zeer warm, door meester De Vreught op het getouw gezet handgeklap weergalmde, terwijl het viertal, na een beleefde buiging tot het publiek, op de estrade, achter een, met een groen kleed bedekte tafel, zitten ging. De bediende met het valies was ook binnengekomen en weer vertrokken, nadat hij zijn last naast de reiziger had neergezet; en terwijl deze uit de binnenzak van zijn jas een cahier te voorschijn haalde en eens even van het in zijn bereik staand glas water dronk alvorens zijn voordracht aan te vangen, staken fatsoenlijke lui fluisterend het hoofd bij elkaar, en keken goedkeurend-glimlachend naar Massijn, alsof zij zeggen wilden dat zij het zeer kranig vonden, dat hij nog eens met zijn prinsen op het dorp terugkwam. Toen dronk de reiziger nogmaals een teugje water, en, nadat hij ook nog eens gekucht had, begon hij zijn voordracht, dezelfde, die hij sinds anderhalf jaar aan de vier hoeken van het land uitkraamde. De boeren en 't gepeupel, op houten banken gezeten staande in de achtergrond van de zaal, luisterden met wijde ogen en gapende monden; de fatsoenlijke lui hielden het hoofd gebogen en de blik opzij, een weinig uit het veld geslagen door het zeer onaangenaam orgaan van de Brusselaar, en de bijzonder platte manier waarop hij zich in het Vlaams, dat hij maar zeer gebrekkig scheen te kennen, uitdrukte. Meester De Vreught, om geen enkel woord te verliezen, zat gans voorovergebogen, met de rechterhand rechtsvormig aan het oor, het aangezicht verwrongen door een gegrinnik van inspanning, dat langs de ene zijde van zijn scheefgetrokken mond zijn brokkelig, vuilgeel gebit ontblootte. Wat Massijn betreft, die had een houding van diepgeabsorbeerd nadenken aangenomen, de rechterelleboog op de tafel, het saamgefronste voorhoofd rustend in de

handpalm. Hij scheen zich heel en al in 's prekers woorden te verdiepen, en af en toe, wanneer hem iets bijzonders trof richtte hij plotseling 't hoofd op, en tuurde met starre blik en goedkeurend geknik naar 't publiek, of hij zeggen wilde dat de spreker nu de spijker op de kop sloeg, en hij er ook iets van afwist en er desnoods in mee kon praten.

Toen hij aldus ruim een halfuur gesproken had, boog de redenaar naast de tafel neer en haalde één voor één uit het valies de voorwerpen te voorschijn, die hij zijn aanhoorders wilde laten zien.

—Kaaik, meinsche, riep hij in zijn plat-Brusselse tongval,—hier as het zweird woarmeide zei in Congo de veruurdielde de kop afsloan en hier zaain de bogens en de paaile woarmeide de wilde zich teigen de Europeoane verdeidige... Past op, doar es vergèf aan de puint.

Een gejoel van gretigheid ontstond in de zaal, de spreker, nogmaals buigend, toonde een soort houten ruw gebeitelde pop, die vol zat met nagels, spijkers, stukjes glas en eindjes lint en touw.

—En hier as ien van ulder afgode, woar ze goan veuren bidde en offerande breinge as z'n gunst of 'n geluk verlange te bekówme...

Massijn had zijn plaats verlaten, en, staande op de uiterste rand van de estrade, reikte hij beurtelings de voorwerpen aan de personen, die nieuwsgierig waren ze van nabij te aanschouwen of te bevoelen. De dames, huiverend van schrik en afkeer, durfden haast niets aanraken; alleen de mannen staken gretig de handen uit. Vooral meester De Vreught, die opgestaan was en zijn bril had opgezet, examineerde ieder stuk met een glimlach van innige belangstelling, alvorens ze aan de naast hem zittende heren Spittael en Potvlieghe te overhandigen. Een toenemend rumoer verspreidde zich in de zaal; uit de achteraan ineengeperste volksschaar weergalmde de stem van de blikslager zo luid, dat meester De Vreught opnieuw met een gezagvoerende vermaning het stilzwijgen moest gebieden, terwijl de beide prinsen Badoe en Soera angstige blikken op de uitgangsdeur begonnen te werpen.

Doch eenieder kreeg op zijn beurt de wondere dingen te aanschouwen, en, nadat wapens, gereedschap en afgod van hand tot hand rondom de zaal waren gedragen, werden zij door Massijn in het valies teruggelegd en ging de redenaar met zijn voordracht door. Hij was op een vrij kies terrein, namelijk op het gebied van de Congolese zeden geraakt.

—Doames en hiere, riep hij,—in Congoland bestoat oalgemien de veelwaaiverij. De vrouw as er 'n sloaf die as 'n geweune woare verkocht wordt.

Massijn, op zijn plaats teruggekeerd, wierp triomfante blikken op het auditorium; want wat de spreker thans bevestigde was juist een van die dingen die hij het moeilijkst aan zijn gewone herbergaanhoorders kon doen geloven. Meester De Vreught, onder ander, had het maar nooit kunnen aannemen, dat er zulke dierlijk bedorven lui, als Fortuné vertelde, op de wereld bestonden.

—Joa, maainsche, zu gebuirt da doar! voer de spreker plat voort.— En de waaive, die van niets beiters weite, komen doar volstrekt nie teigen in opstand, woarschaainloaik omdat zen uuk wal voele dat het er toch nie mee zou boate...

Een dof geraas liep door de zaal, het mansvolk grinnikte met schalks genoegen, en in de achtergrond vernam men weer de stem van de blikslager Blink, die schertsend een opmerking maakte, terwijl integendeel onder het dames- en vrouwenpubliek als een beweging van ongemak plaatsgreep, begeleid door gekuch en schuins-verlegen blikken in beschaamd-blozende gezichten.

—Maai persuunlaaik, riep luider de reiziger,—as het gebuird langs den Kimbiri een Arabischen chef te

ontmoeten die mier dan vaaifhonderd waaiven had!

Er ontstond in de zaal een geluid van verschoven stoelen, en plotseling, als door een zelfde automatische springveer bewogen, rezen de drie juffrouwen Balcaen van hun plaats op. 't Was een kort ogenblik stomme verslagenheid. Meester De Vreught slaakte een oh! van ontsteltenis en de spreker onderbrak even zijn voordracht, terwijl de drie, ruim vijfenveertigjarige juffrouwen, stijf en genepen, met neergeslagen blik en vurige wangen schuins uit de stoelenrij drongen en de zaal verlieten.

Massijn, de beide handen uitgestrekt als om een ramp te bezweren, was opgestaan. De spreker, heel even maar gestoord, verklaarde doodkalm met een veranderde stem:

—Doames en hiere, ik mien te bemerke dat er hier meinsche zaain die op zekere punte nogal lichtgeroakt zaain. Maai dunkt nochtans dat ik niets gezeid heb da nie gehoord mag worde.

—De...e zeden van de wilden, mo...ogen immers niet vergeleken worden met de onze, stamerde Massijn in de drukkende stilte gans ontroerd en tevens prat voor de eerste maal van zijn leven tot een groot publiek te spreken.

Aller ogen waren beurtelings op het viertal om de tafel en op de drie naast elkaar staande ledige stoelen van de juffrouwen Balcaen gevestigd; de stilte werd benauwend. De angstige blikken van Badoe en Soera gingen heen en weer van het roerloos publiek naar de gesloten deuren en vensterramen.

—Tut! tut! tut! laat die domme kwezels lopen en ga voort, riep eensklaps een brutale stem achteraan in de zaal.

Meester De Vreught, verontwaardigd opstaand, berispte streng de vermetele onderbreker. Toen raadpleegde hij haastig en in stilte zijn gezellen Spittael en Potvlieghe, die goedkeurend met het hoofd knikten. En, zich tot de Afrika-reiziger wendend:

—Meneer, sprak hij met zijn vriendelijkste glimlach,—gaarne willen wij vaststellen dat er in uw voordracht niets zedenschendends is, maar, als het er voor u niet op aankomt, zouden wij toch liever, om niemands, ook misschien overdreven kiesheidsgevoelens, te kwetsen, dat gedeelte van uw interessante voordracht zien achterwege blijven.

Opnieuw was er een ogenblik volkomen stilte, even gestoord door de stem in de achtergrond, die nogmaals vrijpostig tot de redevoerder riep dat hij maar ongestoord zou doorpraten. Maar terwijl meester De Vreught zich rood van toorn tot de beroerde kerel omkeerde en dreigde hem aan de deur te zetten, slaakte Kinel een brutale spotlach en antwoordde hij, schouderophalend:

—Joa! ...zu! ...O, maai as da precies gelaaik, zulle! Maai kan da volstrekt nie schele!

En, na een tweede spotlach en enkele gefluisterde woorden tot Massijn, zette hij met een ander onderwerp zijn voordracht door.

Deze liep overigens op een einde. Kinel vertelde nog enkele bijzonderheden van middelmatig belang, en, als slotrede zich halvelings tot Massijn wendend, sprak hij de lof uit van de jeugdige reiziger, die weldra naar het verre land zou vertrekken om onder de barbaarse volksstammen de weldaden van de beschaving te verspreiden.

Het storend incident van zoëven was vergeten; de ganse zaal, in geestdrift vervoerd, hing op dat ogenblik, zoals meester De Vreught het naderhand noemde, aan 's sprekers lippen. De heren knikten gewichtig met

het hoofd, de vrouwen waren bleek van ontroering, moeder Massijn en Fietje barstten plotseling in tranen los. En toen Kinel, Massijns beide handen vatte en die hartstochtelijk schudde, hem met een dreunende stem goede reis en veel succes wensend, toen stond het ganse publiek als één man op en brak het in daverend gejuich en handgeklap los.

Vruchteloos poogde Massijn, die bleek zag als een doek, ook enkele woorden van dankzegging te stameren: applaus en gejuich smoorden zijn woorden; hij kon enkel, evenals Kinel, groetend buigen, terwijl zij beiden, met de prinsen, naar de deur achteruitweken. Alleen op de drempel, toen de anderen reeds verdwenen waren, keerde hij zich een laatste maal om; en riep luidkeels, met trillend uitgestrekte arm:

—A...adieu! Adieu! et me...erci!

VIII

De plechtige dag was eindelijk aangebroken.

Om acht uur 's morgens kwam het open rijtuig van Samson, de Bavelse stalhouder, vóór het huis van de weduwe Massijn stilhouden. De vorige dag had Fortuné een algemene biecht gesproken en die morgen, gedurende de eerste mis, gecommunieerd. Hij was tot de lange reis uitgerust. Al zijn afscheidsbezoeken waren volbracht, zijn volle koffers stonden op elkaar gestapeld in het smalle gangetje, hij moest maar een laatste maal zijn moeder en Fietje omhelzen en ook even in 't voorbijgaan het rijtuig doen stilhouden voor de stoep van *Het huis van Commercie*, om nog eens Eu...Eulalie tegen zijn hart te drukken.

De voordeur ging open en meester De Vreught kwam binnen. Hij was op zijn allerbest gekleed, in lange zwarte jas en ouderwetse hoge hoed. Bescheiden glimlachend verscheen hij in de keuken, waar Massijn, in groot uniform, gereed stond. De koetsier, na meester De Vreught binnengekomen, haalde met gedruis de koffers weg en stapelde die op de bok van het rijtuig.

—A...allons, moe...der en zuster, heb moe...oed, het ogenblik is gekomen, sprak Massijn met een stokkende stem. En bleek, met rood-geweende ogen, naderde hij tot zijn moeder om haar te omhelzen.

Werktuiglijk waren de beide vrouwen opgestaan.

—Vaarwel, Fortuné, en God beware u, jongen, sprak de snikkende moeder haast onhoorbaar.—Schrijf ons, schrijf ons dikwijls, gedraag u goed, en pas op uw gezondheid. En 't hoofd op zijn borst gezegen gaf zij hem, met weifelende hand, een 'kruisken' op het voorhoofd.

—Vaarwel, Fie...ietje, to...ot weerziens, snikte Massijn, tot zijn zuster naderend.

Met een in tranen badend gelaat omhelsde zij hem, en gelijk moeder, gaf ook zij hem bevend een 'kruisken'.

Toen huilden zij alle drie in stilte, een lange wijl.

Meester De Vreught had zijn zakdoek uitgehaald en snoot zich luidruchtig. Buiten in een dof gegons van menigte, klonk bijwijlen het stampen van de hoefijzers van het paard op de stenen.

—Komaan,... komaan, Fortuné, 't is tijd, sprak meester De Vreught, Massijn bij de mouw trekkend.

Een laatste maal, de ogen beneveld door tranen, aanschouwde hij zijn moeder en zijn zuster, die opnieuw met het voorschoot vóór het aangezicht op stoelen waren neergezakt. En daarop keerde hij zich met een bruuske beweging om, volgde de meester uit het huis, en klom in 't open rijtuig, dat onmiddellijk in snelle draf vooruitreed.

Aan de ommedraai van de straat, vóór de stoep van *Het huis van Commercie*, hield het weer stil. Dáár stonden, eveneens op hun best gekleed, met zwarte jas en hoge hoed, en omringd van een krielende volksschaar, de heren Spittael en Potvlieghe. Massijn, wiens ontroering reeds een weinig gestild was, wipte uit het rijtuig, liep vlug over de treden van de stoep, doorkruiste de van verwarde beweging en geluiden dreunende gelagzaal, sloop in het achterkamertje, waar Eulalie beloofd had op hem te zullen wachten.

Zij was er inderdaad, in een houding van treurig peinzen op een stoel gezeten naast het venster, de wangen bleek en de ogen nog vochtig van tranen.

Haastig, met uitgestrekte handen, kwam hij tot haar, omstrengelde haar het middel, kuste haar hartstochtelijk op mond en wangen. En plotseling, als daar zoëven bij zijn moeder en zijn zuster, barstte hij in een wild snikken los. Hij klemde zich aan haar vast, hij zoende haar nogmaals en nog, hoe langer hoe hartstochtelijker; en op dat plechtig ogenblik, in die wanhopig-verliefde knelling van beider lichamen die van elkaar niet wilden scheiden, kreeg hij even, in een plotselinge openbaring, benevens het akelig visioen van de rampen en ellenden die hij tegemoet liep, het helder bewustzijn van de gekheid van de daad waartoe zijn hoogmoedswaanzin hem gedreven had, en hoeveel beter het zou geweest zijn, gerust met haar als vrouw, en met zijn moeder en zijn zuster te blijven leven in hun nederig dorpje, waar men gelukkig was zonder gevaar, waar het echte geluk heerste in de eentonige opeenvolging van alle gelijke, vreedzame dagen.

Maar op de deur weerklonk een storend tok tok van vermaning, en nauwelijks hadden de rampzalige verliefden de tijd elkander los te laten, toen meester De Vreught zijn hoofd in het kamertje stak, Massijn door een wenkteken verwittigend, dat het hoog tijd was te vertrekken. Toen droogde Fortuné zijn tranen af, en, zich in het onwederroepelijk besluit versterkend, omhelsde hij een laatste maal zijn snikkend meisje en zei plechtig

—Schrij...ijf mij elke week, lie...ieve Eulalie, blijf mij getrouw gedurende drie...ie jaren, ik za...al het ook doen, en a...als ik terugkeer zullen wij elkander huwen.

Een laatste maal zag hij haar aan; een laatste maal riep hij: —A...adieu! Adieu! en dan verliet hij 't kamertje, en stapte met meester De Vreught dwars door de gonzende gelagzaal. Zij klommen weer in het rijtuig waar de heren Spittael en Potvlieghe reeds plaatsgenomen hadden, de koetsier zweepte zijn paard, en in volle draf rende 't gespan door het dorp, waar opnieuw al de bewoners buiten stonden.

Een luid hoera weergalmde in het daverend wielengeratel, de verbazende gebeurtenis was een volbracht feit: Massijn vertrok naar Congoland, hij wás vertrokken!

IX

Toen werd het weer stil in Akspoele. Nooit beleefde men er stillere dag dan die welke op die veelbewogen morgen volgde. Enkel een korte, ofschoon vrij hevige opschudding greep er, na Massijns vertrek, nog plaats: de blikslager Blink die, om tien uur stomdronken uit *Het huis van Commercie* komend, door zijn geweld de ganse straat in rep en roer bracht, schreeuwend dat het laatste woord in heel die zaak nog niet gezegd was, en dat, indien hij, Blink, eenmaal naar Afrika terugkeerde, wat zeer wel gebeuren kon, hij aan allen eens een les zou geven hoe men daarmee moest omgaan. Een opgewekte bende jonge bengels liep jouwend met hem mee, vormde zich tot een woelende samenscholing vóór zijn deur. En daar zijn vrouw gans ontsteld buitenkwam en hem bij de arm in huis poogde te trekken, werd hij eensklaps als razend, en overlaadde hij haar met slagen in het midden van de straat, met uitpuilende ogen briesend dat hij van niemand bevelen te ontvangen had, en dat hij niet huilen zou als Massijn op de dag van zijn eventueel vertrek.

Maar toen dit incident voorbij was, werd het dorp zo eenzaam of er geen ziel meer in leefde. De morgen, de middag, de ganse dag liep aldus voorbij, en eerst toen de laatste postwagen van Bavel op de dorpsplaats aankwam, de heren Potvlieghe, Spittael en De Vreught huiswaarts brengend, stonden hen een twintigtal personen af te wachten.

Die heren wisten echter weinig te vertellen. Alles was zeer goed afgelopen, Massijn was kloekmoedig geweest tot het laatst, hij was vertrokken met de glimlach op de lippen, en tot het laatste moment, terwijl het reusachtig, bruisend en fluitende schip zich reeds van de kade verwijderde, had hij gegroet met de hand en daarna gezwaaid met hoed en zakdoek.

Enkele dagen verliepen: Akspoele was geheel en al weer verzonken in de doodse vrede van het alledaagse leven. Van lieverlede hadden moeder Massijn en Fietje, en ook Eulalie zich in Fortunés vertrek geschikt. Meester Potvlieghe had hem op zijn kantoor laten vervangen door een andere commies, en enkel in *'t huis van Commercie* praatten de notaris en zijn gezellen nog elke avond over Fortuné en zijn verre reis. Zij leefden in afwachting op tijdingen van hem. Op het laatste ogenblik van de scheiding hadden zij hem nog eens herhaald dat hij hun dikwijls moest schrijven, en hij had beloofd zulks te doen in elke haven waar de stoomboot zou aanleggen.

Maar telkens en telkens gingen de door die heren voorop berekende datums voorbij zonder de minste tijding van Massijn te brengen. Dat duurde en duurde zo vreselijk lang dat zij zich begonnen af te vragen of er soms een ongeval gebeurd was met de stoomboot, of Massijn wellicht schipbreuk had geleden. Zij durfden er bijna niet luid meer over spreken, en zij ontweken zoveel mogelijk het huis van de weduwe Massijn, waar de twee vrouwen opnieuw ganse dagen zaten te wenen. Elke morgen ondervroeg meester De Vreught met verbazing en bijna met wantrouwen, of hij de man van plichtsverzuim verdacht, de brievenbesteller van Bavel, die ook de dienst van Akspoele deed. —Nog niets'... nóg niets!

Waarlijk nóg niets' En reeds werd in het dorp het akelig nieuws verspreid dat Massijn bepaald dood was, toen eindelijk, op een morgen, de Bavelse postbode, met een van vreugde stralend gelaat, als was hij zelf van een zware kommer ontlast, bij de weduwe Massijn, bij de heren Potvlieghe, Spittael en De Vreught, en ook in *Het huis van Commercie*, voor Eulalie, zwaar gestempelde brieven bracht, met vreemde postzegels op de omslag.

Zij waren van Massijn. Meester De Vreught was er zo hevig door ontroerd, dat zijn brief hem als een blad tussen de vingers sidderde. Hij riep zijn zuster en verzocht haar de brievenbesteller te onthalen op een

glaasje jenever, terwijl hij zelf, met een vrolijk lachje van verzoening, de man op de schouder klopte. En alvorens de omslag te scheuren keek hij ook lang glimlachend naar de postzegels: een chocoladekleurige en een oranje, die beide in het medaljon een dik, onaardig kinderhoofd droegen, onder het duidelijk leesbare woord van de stempel: Las Palmas.

Toen opende hij voorzichtig de omslag met zijn pennemesje, haalde er de brief uit, ontvouwde die, en las.

Hij las hem tot het einde zonder op te houden, de gelaatstrekken onbeweeglijk van opgewekte aandacht, even met een wrevelige hoofdbeweging de ongeduldige vraag van zijn zuster:—Welnu, wat staat er al in? —wat schrijft hij? beantwoordend.

De vier zijden van het dubbele blad waren doorgelezen toen hij nog steeds roerloos op de brief stond te staren, als zocht hij er iets in te lezen dat hij maar niet vinden kon; en in de enveloppe keek, om zich te overtuigen dat er waarlijk niets meer achter was. Met een zware zucht als had hij een overmachtigende taak verricht, reikte hij hem eindelijk aan zijn zuster, toonloos zeggend:

—Hij maakt het goed, maar hij vertelt haast niets.

De brief was inderdaad van een wanhopende banaliteit, en, op vele plaatsen, bijna onbegrijpelijk. Behalve wat hij schreef over zichzelf en zijn gezondheid, die eerst wel wat te wensen overliet tengevolge van zeeziekte, vergenoegde Massijn zich met zijn reisindrukken weer te geven, door het nagenoeg louter abstracte citeren der eigennamen van ontmoete personen of geziene dingen. Hij schreef: 'den zesden juni is het schip ongeveer vijf uren stil gebleven vóór Madeira om kool in te laden, en den volgenden morgen hebben wij de *Coomassie* ontmoet die naar Europa terugtoog', maar zonder door een enkele omschrijving aan te duiden, wat voor een uitzicht Madeira wel had, noch wat de *Coomassie* ook zijn mocht. Ofwel hij vertelde: 'Terwijl ik zit te schrijven komt mijn goede vriend dokter Dancla mij voorstellen samen in den bar een cocktail te gaan nemen'; of nog: 'Ik moet het schrijven staken want wij zijn reeds volop in 't gezicht van Las Palmas, waar ik mijn brief zal posten...', doch zonder evenmin uiteen te zetten wie of die nieuwe goede vriend dokter Dancla, waarvan hij vroeger nooit gesproken had, wel wezen kon, noch wat de cocktail of de bar betekende, noch vooral wat zijn mocht dat tantaliserend iets, dat meester De Vreught, in zijn nuchtere-verbeelding, zich als de betoverende verschijning van een Eden voorstelde: volop in het gezicht te komen van Las Palmas.

Hij voelde zich in hoge mate teleurgesteld, hij zette haastig zijn hoed op en liep bij zijn buurvrouw aan, in de hoop dat Fortuné tenminste aan zijn moeder en zijn zuster meer bijzonderheden zou geschreven hebben.

Maar de brief, die zij van hem gekregen hadden bevatte volstrekt niets interessanter. Ook dáárin geen de minste beschrijving van al de wonderen die hij toch moest gezien hebben. Trouwens, daarom bekreunden moeder Massijn en Fietje zich het minst. Het enige wat hun van belang kon wezen was hem in goede gezondheid te weten, en zij weenden van zalige ontroering omdat zijn brief, goddank, hen dienaangaande had gerustgesteld.

Meester De Vreught, meer en meer teleurgesteld, verliet hun woninkje en begaf zich beurtelings bij de heren Spittael en Potvlieghe, alsook naar *Het huis van Commercie*. Hij vond zijn twee vrienden niet minder ontgoocheld dan hijzelf was, vooral de handelaar in kolen, die dolgaarne iets meer zou vernomen hebben aangaande dat interessante kolen inladen vóór Madeira; en, wat Eulalie betreft, die stond vuurrood in de herberg achter de schenktafel en weigerde bepaald iets van de brief, die ook zij ontvangen

had, te laten lezen: alleen verzekerde zij meester De Vreught dat er volstrekt niets in stond van de dingen die hem zozeer interesseerden.

Die avond, in *Het huis van Commercie*, omringd van een groep dorpelingen die het nieuws van de aangekomen brieven daar aangelokt had, praatten die heren langdurig over de gewichtige gebeurtenis. Een wereldkaart, ergens uit de diepten van een lade door meester De Vreught opgegraven, werd in de gelagzaal op een tafel uitgespreid, en, bij gebrek aan iets beters, inventeerde meester De Vreught zelf, voor de hem gapend omringende toehoorders, de uitleggingen die hij zo graag van Massijn zou vernomen hebben. Madeira, waar de *Loualaba* gedurende vijf uren het anker geworpen had om kolen in te laden, was het klein eiland daar in volle oceaan, waar de, onder die naam alom vermaarde, zo lekkere morgenwijn vandaan kwam. Meester De Vreught had er nog enkele flessen van in zijn kelder, doch was het nu toch niet jammer dat Fortuné zijn kort verblijf aldaar niet had te baat genomen, om, al was 't ook slechts een klein vaatje van die fijne drank naar Akspoele te sturen, zodat men eens over 't verschil kon oordelen? Maar wat mocht wel die cocktail zijn, welke die dokter Dancla aan Massijn voorgesteld had in de bar te gaan nemen? Waarschijnlijk een grote vis en de 'bar' ongetwijfeld het barkje, het schuitje waarmee zij hem zouden vangen. Blijkbaar waren de passagiers, die ganse dagen niets te verrichten hadden, aangelokt tot zulk een tijdverdrijf. Wat betreft Las Palmas, de plaats waar Massijn zijn brieven naar de post gebracht had, dat was de hoofdstad van dit eiland hier 'la grande Canarie'. Natuurlijk was het daar, zoals de naam het genoeg aanduidde, vol prachtige palmbomen, net als in het eiland zelf de kanarievogels zo overvloedig moesten zijn als te Akspoele de mussen. Hier, tenminste, schilderden de namen zelf het tafereel; maar nog eens, hoe jammer toch dat Fortuné niet van zijn bezoek geprofiteerd had om een twintigtal of zo van die kanarievogels te vangen en ze naar Akspoele te zenden. Men zou ze hebben laten kweken met die men hier in kooien hield, en zonder enige twijfel zou het ras er merkwaardig door verbeterd zijn. Neen, waarlijk er ontbrak aan Fortuné een gave om fortuin te maken in den vreemde. Indien hem, meester De Vreught, zulk een heerlijke kans te beurt gevallen was, zou hij alles, alles wat maar enigszins in zijn bereik kwam, waargenomen hebben. In weinige jaren tijd zou hij schatrijk geworden zijn; dát voelde hij. Hoe jammer, hoe ontzettend jammer, dat Fortuné zich zo maar alles liet ontsnappen!

Opnieuw verliepen veertien dagen. Dan, op een morgen, deelde de Bavelse brievenbesteller een tweede zending vreemde brieven in Akspoele uit. Deze droegen op de omslag postzegels met het beeld van koning Leopold en waren gestempeld uit Boma. En, van toen af aan, kwamen zij regelmatig om de veertien dagen of drie weken, en werden zij ook wel van lieverlede wat interessanter.

Terwijl Fortuné nog te Boma was, wachtend tot de karavaan waarmee hij naar 't binnenland vertrekken zou haar laatste toebereidselen voltooide, had hij het antwoord van meester De Vreught op zijn eerste brief ontvangen; en nu de tocht begonnen was, maakte hij soms van de avondrust gebruik om in zijn tent aan zijn vrienden van het vaderland te schrijven, en het al te droge van zijn eerste brieven door meer schilderachtige en anekdotische verhalen te vergoeden.

In de aanvang waren die mededelingen vol gloed en geestdrift: o, de natuur was prachtig, wonderschoon in Afrika; het was er een voortdurend Eden, waarin de mensen leefden als goden; doch van lieverlede begon die hartstocht te verzwakken, verradend een gedwongenheid, een opgeschroefdheid om het optimisme vol te houden, waarbij aldra een meer en meer ontmoedigde teleurstelling tussen de regels heen duidelijk leesbaar werd. Op zekere morgen, een drietal maanden na Massijns vertrek, ontving

meester De Vreught van hem een brief van niet meer te bedwingen pessimisme en ontgoocheling.

'Lieve meester', schreef hij tot de gepensioneerde onderwijzer, 'ik moet volstrekt eens mijn hart bij u uitstorten. Naar huis en aan Eulalie schrijf ik voortdurend opgeruimde brieven om ze daar niet te bedroeven; maar u durf ik toch wel vertrouwelijk zeggen dat alles in dit land lang niet zoo rozekleurig is als zij in België wel denken, en dat er hier wel heel veel leelijke en triestige dingen gebeuren, die niet zouden mogen zijn. En, het is zoo: de Europeanen, die hier zoo gezegd komen om de wilde volken te beschaven, hebben doorgaans de grootste schuld daaraan.

Enkele dagen geleden had onze karavaan, die bestaat uit twee honderd vrachtdragers, een twaalftal inlandsche soldaten en vijf blanke reizigers, met valavond stilgehouden in de nabijheid van een dorp. Daar de plaats geschikt bleek te zijn besloot de kommandant er te kampeeren. Het avondmaal werd ons, als naar gewoonte voorgedischt in de groote tent, en, nadat men veel gegeten en gedronken had, (want, meester, gij hebt geen idee van wat hier door de Europeanen gedronken wordt) begaf zich een ieder van ons naar zijn afzonderlijke tent om er den nacht door te brengen.

Alles was stil geworden in het kamp, en in een diepen slaap lag ik van mijn vermoeidheid uit te rusten, toen ik plotseling door een razend gedruisch van geschreeuw en geweerschoten wakker werd geschrikt. Met een angstkreet sprong ik op, greep mijn geweer, snelde half aangekleed buiten, gevolgd van mijn boy die gilde of hij vermoord werd.

Lichten dwarrelden verwilderd door het kamp, halfnaakte mannen renden tusschen de tenten heen, op vijftig passen afstands kraakte een onderbroken musketsalvo, vergezeld van kreten en vloeken, om u het bloed in de aderen te stollen. Het waren de inboorlingen van het nabijgelegen dorp die het kamp bestormden. Dat duurde zoo ruim een half uur in een gebriesch en een verwarring zonder weerga. Dan werd alles weer stil. Men hoorde niets meer in den donkeren nacht dan het akelig geklaag der gekwetsten en stervenden.

Nog ganse ontsteld, vreezend dat er dooden waren onder onze blanken, vloog ik naar de groote tent, waar wij den vorigen avond gedineerd hadden. Maar ik zag dadelijk dat mijn vrees ongegrond was. Mijne vier blanke medereizigers stonden ongedeerd rondom een tafel waarop twee kaarsen brandden. Zij lachten zelfs uitbundig toen ik binnenkwam, en, terwijl een boy twee flesschen champagne en glazen op de tafel schikte, ontwaarde ik, tot mijn stomme verbazing, bij het weifelend schijnsel der kaarsen, in eenen hoek der tent vier halfnaakte vrouwen: vier jonge negerinnen die zich bevend en huilend van schrik tegen elkaar aandrongen. Verbaasd bleef ik een oogenblik aan den ingang der tent het tafereel aanstaren. Dan vroeg ik wat er gebeurd was, waarom de inboorlingen het kamp hadden aangevallen.

'O, ziedáár waarom,... omdat wij een beetje pret wilden maken', antwoordde de chef der karavaan, met den vinger naar de negerinnen wijzend. En met iets spottends in zijn op mij gevestigden blik.

'Zeg eens, zijt gij alleen dan vrijgezel gebleven, dezen nacht' schertste hij.

Ik laat u denken, waarde meester, hoe verontwaardigd ik was. Ik boog zonder een woord te spreken en ging de tent uit. Maar eerst den volgenden morgen vernam ik de gansche waarheid: die mooie heeren hadden met geweld de vier vrouwen in het dorp doen schaken, en 't was om zich te wreken dat de inboorlingen 't kampement bestormd hadden. En dát noemt men in België de wilde volken beschaven! Weet ge wat ze bijzonder goed van onze beschaving onthouden hebben, meester: vloeken en jenever drinken. Voortdurend, bij elke inspanning, als ze een vracht moeten sleuren, als ze eens flink moeten roeien, komen de godverrr...s en de sakerrr...s uit hun mond gerold. Ze vloeken gelijk duivels, waarde meester; en, wat de jenever betreft, zoodra ze daar maar kunnen aan geraken drinken ze er op los tot ze

vallen. Mijn meening is, meester, dat die menschen veel gelukkiger waren vóór zij onze beschaving kenden. Maar de goddelijke rechtvaardigheid straft zulke gruwelen als de Europeanen hier bedrijven. Zij allen die zich zóó aan den drank en aan de *Zwarte Kost* overgeven, worden al spoedig de slachtoffers hunner eigen misdaden. Het vreeselijk klimaat van Afrika straft hun overdaden met een doodvonnis, en het is wel besteed.

Ziehier nu, waarde meester, nog een andere gebeurtenis. Het is gebeurd eergisteren, tijdens een stilstand onzer karavaan in eene factorij aan den oever der rivier. Ik zal maar liever geen namen van plaats noch personen noemen; een brief geraakt zoo gemakkelijk verloren in deze wilde streken, en hier, evenals in België, en misschien nog meer dan in België, bestaat er zooveel jaloerschheid, geheime aanklacht, bespieding. Enfin, waarde meester, ziehier, in korte woorden, wat het is.

Toen wij op de bewuste plaats aankwamen zagen wij naast de kade der factorij een kleine stoomboot van den Staat liggen, die op het punt was om naar Boma te vertrekken. Er waren verscheidene blanke passagiers aan boord, waaronder namelijk de chef der factorij, die, na zijn volbracht termijn van drie jaren, naar Europa terugtoog. Het is, tusschen haakjes gezegd, een in België gehuwd man, vader van vier kinderen.

Wij waren even aan boord van de stoomboot gegaan om de vertrekkende landgenooten te groeten, en wij keerden bij de aan den oever rustende karavaan terug, toen eensklaps, terwijl het stoombootje de kade verlaat, op den top der rots welke op die plaats over den stroom helt, een gillend angstgeschreeuw weergalmt. Schrikkend slaan wij de oogen op, en ontwaren op de spits der rots, aan den boord zelven van den afgrond, een vrouw, een jonge negerin, die, smeekend en huilend, met gebaren van wanhoop haar beide armen, waarin zij een klein kind houdt, naar het vertrekkende schip uitstrekt. En plotseling, op het oogenblik zelf dat achter haar twee negers komen aansnellen die haar grijpen willen, werpt zij een laatsten schreeuw uit en springt van meer dan honderd meters hoog met haar kind in den stroom...

Op die plaats, meester, buitelt het water van den Congo in wild-schuimende draaikolken over een bed van scherpe rotsblokken. Zelfs de sterkste zwemmer zou er bezwaarlijk zijn leven kunnen redden. Ook durft niet een enkel onzer redders, ondanks al hunne moed, in 't water springen. Vier mannen snellen in een schuitje en pagaaien uit al hunne macht een vijftigtal meters stroomafwaarts, waar de rampzalige vrouw, medegesleept door den wilden stroom, een enkel oogenblik is opgedoken, haar kind steeds in de armen houdend. Doch alle pogingen zijn vruchteloos. Na ruim een half uur zoeken en peilen moest men het opgeven.

Welnu, meester, wilt gij weten wie die vrouw was en waarom zij in den stroom sprong!... Zij was de bijzit van den chef der factorij, van dien in België gehuwden man en huisvader; en zij bracht zich met haar kind, met zijn kind om 't leven, omdat hij weigerde haar op zijn terugreis met zich mee te nemen.

P.S. Veel groeten van uw beste vrienden, de jonge prinsen Albert Badoe en Boudewijn Soera. Gij kunt u maar niet verbeelden hoe gelukkig zij waren toen zij hun vaderland terugzagen. Doch het is jammer dat ze haast dadelijk weer zoo vreeselijk wild geworden zijn. Het is of al het vernis van beschaving, dat zij uit België medebrachten, hun plotseling ontnomen werd. Zij hebben reeds driemaal tegen andere knapen van hun leeftijd gevochten, en men is er ook toe genoodzaakt geweest hun de vóór het vertrek uit Antwerpen als geschenk gegevene revolvers te ontnemen, omdat zij er mee op de dragers schoten. Zij willen ook geen woord van het Vlaamsch of Fransch meer spreken, dat men hun met zooveel moeite heeft geleerd. In hunne wilde taal, integendeel, praten en schreeuwen zij voortdurend. Ik vrees sterk, waarde meester, dat onze beschaving op hen al niet meer indruk heeft gemaakt dan regen op een eend.

X

Op weg naar Leopoldville; in mijne tent, den 3den juli, zes uur 's avonds.

Waarde Meester,

Ik kan niet laten u nog een anecdote te verhalen, die mij verontwaardigd heeft en tevens doen lachen. Het is betrekkelijk een zonderling geschenk, dat ik gisteren de gelegenheid had te ontvangen, maar hetwelk ik 'met entrain' van de hand gewezen heb.

Ik was, door den bevelhebber der expeditie, met drie soldaten en enkele dragers naar een dorp uitgezonden geweest, om er, tegen ruiling van kralen, katoenlinnen en... whisky, levensmiddelen te bemachtigen.

Zoodra ik in het dorpje aankwam beval ik dus, zooals de gewoonte is, musketsalvo en tromgeroffel, en liet ik mij aan het inlandsch opperhoofd voorstellen.

Deze, een oude grijze dronkaard met een afzichtelijke tronie, walgwekkend van smerigheid, zat, of liever lag half uitgestrekt op eene vuile mat, vóór het rampzalig strooien krot, dat hem tot Koninklijk paleis diende. Rechts en links stonden, fiks en onbeweeglijk, twee schildwachten. Op zijn bevel komt een slaaf te voorschijn met een beker vol palmwijn, en nadat de oude vuilik er met zijn kwabbige lippen een slok van gedronken heeft, reikt hij mij den beker toe met het verzoek zijn voorbeeld na te volgen, ten teeken van vrede. Ik ben wel genoodzaakt zulks uit beleefdheid te doen, doch gij kunt denken, meester, met welken afkeer. Ik dacht dat ik er waarlijk van zou braken. Enfin, ik doe het toch en nadat ik hem de geschenken overhandigd heb, die wij in name van onzen kommandant voor hem medebrachten, begin ik, door tusschenkomst van onzen tolk, het doel van mijn bezoek uit te leggen.

De kerel aanvaardt met welgevallen onze giften, en, na een woordenwisseling van enkele minuten, komen wij overeen aangaande den prijs der te leveren eetwaren. En ik sta op tot afscheidnemen, toen de man mij door onzen vertolker laat begrijpen, dat hij mij ook een geschenk wenscht te geven. Daarover betuig ik hem natuurlijk mijn dank; en, op een nieuw bevel van hem, verschijnt, ik laat u raden wat meester, ik geef u duizendmaal om het te raden,... welnu, op zijn bevel verschijnt een negerin,... een nog al aardig negermeisje van misschien een vijftiental jaren! Mij minzaam toelachend bleef zij op een drietal passen afstands staan, terwijl de tolk, in name van den Koning sprak:

—Boeboe Ramaga (zoo luidde de naam van dien kerel) verzoekt den blanken reiziger de jonge Khabinda als geschenk van hem te aanvaarden.

Ik hoef u niet te zeggen, waarde meester, of ik pal stond van verbazing. Het rood der schaamte en der gramschap steeg mij naar de wangen; en brutaal, op een toon en met een air die geen twijfel lieten over mijn gevoelens, gaf ik in 't Vlaamsch, ja meester, in echt ruw Axpoelsch Vlaamsch aan den ouden vuilik dit antwoord:

—Merci, mijnen boas, ge zij bedankt; 'k en moe van ouwe *Zwarte Kost* nie weten!...

Er ontstond een moment onheilspellende stilte en ik dacht wel, waarde meester, een onaangenaam oogenblik te passeeren. Doch 't zij het opperhoofd en zijne hovelingen mijn beleediging niet voelden, of het beneden hun waardigheid achtten er notitie van te nemen, geen van hen liet eenigen toorn noch

verontwaardiging blijken. Alleen toen de jonge negerin, die dadelijk besefte wat er omging, mij met een minachtend lachje en een ophaling der schouders den rug toekeerde, werd het den koning min of meer duidelijk wat ik gezegd had, en gaf hij mij dit ontzettend wederantwoord, dat ik hier zoo decent mogelijk vertaal.

—Welnu, als ge niet verlangt op de gewone manier haar de uwe te maken, eet ze dan op.

Dat klonk nu toch zoo gek, waarde meester, dat ik mij, ondanks mijn ergernis, niet kon weerhouden er luid om te lachen. Doch ik kwam terstond tot het bewustzijn mijner deftigheid terug, en, om een einde aan dat tevens pijnlijk en walgelijk tafereel te brengen, maakte ik twee stappen vooruit in de richting van den koning, en liet hem zeggen door den tolk:

—Boeboe Ramaga, de blanke chef bedankt u voor 't geschenk dat gij hem geven wilt, doch liever verkreeg hij iets anders, bij voorbeeld een keus van inlandsche sieraden en wapens.

Boeboe Ramaga schoot in gullen lach, en, nadat hij mij een oogenblik met een air als van meewarige spotternij had aangekeken, stemde hij toe in mijn verzoek. Het negerinnetje verdween, en twee slaven brachten gansche armvollen van de verlangde voorwerpen aan.

Ik heb in dat vreemd arsenaal een mooie, rijke keus gemaakt, waarde meester, en geloof wel dat ik niet vergeten heb ook voor u iets op zij te leggen. Als wij te Leopoldville zullen aangekomen zijn zal ik u met de eerste gelegenheid een aantal aardige dingen opsturen. Vindt ge niet dat zoo iets heel wat beter is, dan gelijk zooveel anderen aan den Zwarte Kost te doen?

P.S. Veel komplimenten aan mijn goede vrienden de heeren Potvlieghe en Spittael. Zeg hun dat ik hun ook met de volgende mail zal schrijven, doch verder aan niemand een woord, niet waar? over alles wat ik u in mijn laatste brieven vertrouwelijk heb meegedeeld. Thuis bij moeder, en in *Het huis van Commercie* moogt ge daar vooral niet van gewagen. Ik schrijf met dezen zelfden post naar moeder en naar Eulalie, doch zonder van die leelijke quaestie van den Zwarte Kost te spreken.

P.S. Badoe en Soera hebben ons gisteren verlaten en ik mag u verzekeren, meester, dat ik het geenszins betreur. Ze moesten de rivier over varen om naar hun land—of beter gezegd, naar het land van Soera's vader, bij wien Badoe een tijd gaat logeeren,—terug te keeren, en wilt gij eens weten, wat ze gedaan hebben toen zij in het schuitje zaten? Naar ons gegooid met groote steenen, waarvan zij heimelijk een ganschen voorraad hadden opgedaan. Wat 'n schurken! Ik ben beschaamd dat ik er ooit mee op Axpoele geweest ben.

Het begint hier heet te worden! Eerst ging het nogal, maar nu wordt het bepaald onuitstaanbaar. Gelukkig voor mij dat ik niet mee doe aan die quaestie van den Zwarte Kost.

Mijn beste groeten aan uw zuster en gansch vriendschappelijk de uwe

FORTUNÉ MASSIJN.

XI

Die kwestie van de Zwarte Kost...! Het scheen wel of Massijn er tot kwellens toe mee bekommerd was;

en zij allen, die van hem brieven uit Congoland ontvingen, deelden weldra aan elkaar deze opmerking mee. Naar zijn schrijven te oordelen, zou men hebben kunnen denken, dat er niets anders interessants in het verre land bestond noch gebeurde. Beurtelings ontvingen de heren Potvlieghe en Spittael, en weldra ook moeder Massijn en Eulalie brieven van Fortuné, waarin, ofschoon met minder vrije ontboezemingen dan in zijn schrijven aan meester De Vreught, diezelfde zonderlinge benaming voortdurend terugkwam. En andere kennissen die hij had in de omringende dorpen en aan wie hij ook nu en dan schreef, vertelden eveneens dat Massijns brieven sinds enige tijd vol waren met zinspelingen op de Congolese vrouwen. Men begon er, in sommige herbergen, glimlachend over te fluisteren, moeder Massijn en Fietje voelden er een soort van schaamte over, en in *Het huis van Commercie* verliet Eulalie met rode wangen en mokkend gezicht de gelagzaal, zodra dat kiese onderwerp ter tafel werd gebracht. Blink, de onbescheiden blikslager, geneerde zich niet om luid te zeggen dat Massijn, in plaats van altijd tegen de zwarte kost uit te varen, beter zou gedaan hebben er ook eens van te proeven gelijk de anderen, want dat allen het deden, en dat hij, Blink, het ook gedaan had, toen hij diende onder het vreemd legioen, in Algiers.

Toen verliepen er enkele weken zonder dat men nog enige tijding van Fortuné in Akspoele vernam. En ofschoon moeder Massijn en Fietje opnieuw zeer ongerust begonnen te worden, toch vonden zij dat stilzwijgen nog beter dan die ellendige brieven vol toespelingen, waarover enkele dorpelingen zich vrolijk maakten en velen zich ergerden. Men had namelijk opgemerkt dat de drie juffrouwen Balcaen, diezelfde zedige juffrouwen, die destijds, midden in Kinels voordracht, zo vreselijk geërgerd *Het huis van Commercie* verlieten, reeds tweemaal Fietje Massijn op straat ontmoet hadden zonder haar te groeten, en men beweerde insgelijks dat meneer de onderpastoor op een morgen bij de weduwe Massijn gekomen was, om over die storende brieven van Fortuné een soort onderzoek in te stellen. Stellig toch had Fietje uitdrukkelijk haar broeder verzocht voortaan in zijn schrijven van al die lelijke dingen niet meer te gewagen. En, net of Fortuné onmiddellijk aan dit dringend verzoek had kunnen voldoen, kwam er drie dagen daarna een brief van hem, die zich met Fietjes schrijven gekruist had, waarin geen enkel woord over het kiese onderwerp meer voorkwam. Fortuné vertelde slechts, na enkele onbeduidende dingen, dat hij door een hevige aanval van malaria was aangetast geweest, en dat hij, ofschoon hersteld, zich nog zeer zwak gevoelde en grote voorzorgen moest nemen.

Daarop verliep nogmaals een maand zonder enige tijding van hem. Dan weer, op een morgen, drie brieven: een voor zijn moeder en Fietje; een voor Eulalie en een voor meester De Vreught. En nog eens geen enkel woord, geen de minste zinspeling meer over het onderwerp waarmee hij maanden lang zo uitsluitend bezig was geweest. Hij sprak breedvoerig over zijn betrekking en werkzaamheden als onderintendant; over de steeds brandend-heter wordende dagen en de bijna koude nachten, over een nieuwe koortsaanval, die hem drie dagen lang bedlegerig gehouden had. Hij vertelde ook dat hij in de bossen rondom zijn factorij heerlijke reuzenbloemen ontdekt had, waarvan hij 't zaad zou trachten op te doen; en dat hij vlinders had gevangen die zo groot waren als vogels, met gouden en azuren wieken, die hij aan meester De Vreught zou opzenden om er zijn collectie mee te verrijken. En slechts op het einde van zijn brieven kwam nog iets als een duistere herinnering aan wat hem vroeger zo halsstarrig obsedeerde, namelijk dat men in Congoland steeds zo bijzonder op zijn gezondheid letten moest, en dat de kleinste buitensporigheid, van welke aard ook, er de Europeaan zo verschrikkelijk duur werd betaald gezet. Een van de blanken, die hem op de tocht vergezelden, was, na een ontdekkingsreis in 't binnenland, zó ziek in Leopoldsville teruggekomen, dat hij drie dagen daarna overleden was. Maar was het ook niet krankzinnig: hij hield er niet minder dan drie inlandse vrouwen op na. Had hij zich dan nog met één enkele tevreden gesteld!

XII

En het was op een zachte, heerlijke meimorgen, juist elf maanden na zijn vertrek, dat plotseling in Akspoele deze ontzettende tijding als een loopvuur werd verspreid:

—Massijn is in Congoland gestorven!

Meester De Vreught lag nog te bed, toen hij de Bavelse brievenbesteller; die de courant bracht, tot zijn zuster, die een kreet van smart en medelijden slaakte, deze schrikkelijke woorden hoorde zeggen.

Hij sprong uit zijn ledikant, verscheen half aangekleed, met verwilderd—uitgezette ogen in de gang, ondervroeg dringend de postbeambte, die zijn ontzettende woorden herhaalde, erbij voegend dat de akelige tijding de vorige avond per telegram uit Brussel verzonden was.

Toen kleedde de meester zich ijlings aan, zette zijn hoed op, en snelde naar het huisje van de weduwe Massijn.

Alvorens zelfs een woord te spreken kon hij zich overtuigen, dat de smartelijke mededeling maar al te waar was. Moeder Massijn en Fietje, van droefheid op stoelen ineengezakt, stortten, evenals op de dag van Fortunés vertrek, wanhopig hete tranen; en op 's meesters ontroerde vraag, liet Fietje hem het telegram zien dat men de vorige avond uit Boma te Brussel ontvangen, en dadelijk naar Akspoele overgeseind had:

Fortuné, Massijn, sous-intendant Leopoldville, décédé 13 Mars fièvre hématurique.

Het was, in Akspoele, een opschudding bijna zo groot als op de dag toen Fortuné voor altijd wegging. Doch, hoe vreemd, zeer weinig medelijden mengde zich in de ontzetting van de dorpelingen. Met Fortunés noodlottig einde scheen ook eensklaps al de grootheid van zijn onderneming in puin gestort te zijn, en er niets meer over van te blijven dan het dwaze en het onbezonnene. Alle de dorpelingen, tot zelfs zijn vurige bewonderaars de heren Potvlieghe, Spittael en De Vreught waren het eens om te zeggen dat hij de grootste der domheden begaan had, en het vrijwillig slachtoffer was van zijn overmatige hoogmoedswaanzin. Zelfs voegde de lelijke Blink, in zijn verwaande kennis van de Afrika-toestanden er een bijna boosaardige zinspeling aan toe: aan een gapend vóór zijn deur geschaarde groep dorpelingen, die hem naar de oorzaak van Massijns dood ondervroegen, en de veronderstelling opperden of hij wellicht niet door de wilden opgegeten was, durfde Blink met een ondeugend geknipoog deze sterk gewaagde uitlegging geven:

—Door wilden opgegeten?... Neen, hoor... neen neen neen,... ik weet immers wel hoe het er in Afrika toegaat, nietwaar? En stiller, terwijl hij geheimzinnig glimlachend tot zijn verbaasde toehoorders neeg:

—Die jongen praatte te veel over de Zwarte Kost. Hij zal er op zijn beurt ook eens van geproefd en er te veel van gegeten hebben.

Drie dagen later werd er, in het kerkje van Akspoele, een plechtige zielmis gezongen ter nagedachtenis van Fortuné Massijn, overleden in Congoland voor de beschaving van zijn heidense broeders.

Omheen en achter de met brandende waskaarsen omringde catafalk, waarvan het houten geraamte onder

het zwart lijkkleed met zilveren franjes de akelige vormen van de afwezige doodkist voorstelde, had een drukke schaar dorpelingen van beide geslachten plaatsgenomen. Dáár, geheel in 't zwart gekleed, zaten wenend neergeknield op de eerste rij stoelen, moeder Massijn en Fietje, met aan hun zijde, als een lid van de familie, de ook bitter huilende Eulalie uit *Het huis van Commercie*. Dan waren het, langs de kant van de mannen, naast de heren De Vreught, Spittael en Potvlieghe, die hun zwarte jas van de plechtige omstandigheden aangetrokken hadden, nagenoeg al de voornaamste ingezetenen van 't dorp, benevens een aantal boeren uit 't omliggende; en, aan de overzijde van de middengang, langs de kant van de vrouwen, mevrouw en mejuffrouw Spittael, mevrouw Potvlieghe en mejuffrouw De Vreught, de twee juffrouwen Speleers en de vier juffrouwen Van Vreckem, en zoveel anderen. Slechts de drie juffrouwen Balcaen waren er niet te zien en hun afwezigheid verwekte grote opspraak. Naderhand werd verteld, dat zij de plechtigheid niet hadden willen bijwonen, om reden van de lelijke gesprekken, die de blikslager Blink over de oorzaak van Massijns dood in het dorp gehouden had.

XIII

Drie maanden later, toen Massijn reeds lang, ver van verwanten en vrienden in den vreemde begraven lag, en zelfs in zijn geboortedorpje begon vergeten te worden, kwam op een morgen, met de postwagen van Bavel, een lijvige koffer bij de weduwe Massijn aan. Die koffer bevatte de kleren en andere voorwerpen die aan haar overleden zoon toebehoord hadden. En bij die sprekende herinnering aan de dode barstten moeder Massijn en Fietje weer in hete tranen los. Eerst na de middag, toen hun grootste droefheid wat gestild was, ging Fietje bij de timmerman een hamer en een beitel halen, en braken zij de koffer open.

Benevens de kleren van de overledene zat hij vol met een rommel van allerlei ongelijksoortige voorwerpen. Er was een dikke bundel met bruine touwen saamgebonden wapens, een aantal grote en kleine koperen ringen; houten en leren, fijn gedreven schotels en bekers; een armvol grof gevlochten, rijkgekleurde matten; een gesloten pak met, als adres, op een van Fortunés visitekaartjes: 'voor mijn goede vriend meester De Vreught', een tweede voor de 'goede vriend mijnheer Potvlieghe'; een derde voor de 'goede vriend mijnheer Spittael'.

Moeder en Fietje legden die geschenken opzij en pakten voort de kleren uit. Gescheurde en gevlekte hemden, kamizolen en kousen vol gaten, zware, doorgesleten en scheefgelopen, rossig geworden schoenen. En de mooie, blauwe uniformjas en de mooie pet waarmee hij zo fier in Akspoele gepronkt had, waren insgelijks verknoeid, bezoedeld en verkleurd; en de schone vergulde galons hingen half ontnaaid van de mouwen, hun vroegere glans verdoft in kopergroene tinten, en omgebogen en gewrongen, als rafels platgeslagen zinkdraad. En uit dat alles walmde, met een licht wolkje stof, een lafzoete, akelige lucht, die de twee vrouwen de adem benauwde, en voortdurend nieuwe tranen in hun ogen deed opwellen.

Zij zochten in de zakken en keerden die om, hopend er nog een woord, een brief, het een of ander iets van hem te vinden, dat hun nog enige opheldering over zijn zo schielijke, tragische dood zou geven. Doch neen, zij vonden niets meer. Al wat zij nog ontdekten was, gans op de bodem van de koffer, een kleine bruinlederen portefeuille.

Fietje raapte die op en deed ze open. Zij bevatte enkele brieven uit Akspoele, een tiental visitekaartjes en Congolese postzegels; en, gans in het achterste tasje, een fotografie, met een klein, door een draadje eraan

vast gebonden lokje zwart kroeshaar.

Verbaasd, de open portefeuille in de hand, bleef Fietje een ogenblik roerloos, als begreep zij niet wat het was, die zonderlinge voorwerpen aanstaren. De fotografie stelde voor een jonge negerin, naakt tot aan de lendenen, de kort-krullende haren dichtgeplant, het brons aangezicht blinkend, lachend met een strelende glimlach van ogen en tanden. De haren leken sprekend op die van het lokje; onderaan het portret, door Fortunés hand geschreven, stonden deze woorden:

MIJN LIEVE KHAMISSI

—Moeder,... zeg, moeder, zie eens hier...

Fietje, eensklaps kersrood geworden, stak, met iets als een zweem van toorn en afkeer op 't gelaat, de portefeuille met de zonderlinge voorwerpen naar haar moeder uit. De oude vrouw, met haar door tranen verduisterde ogen, kon eerst niets onderscheiden, begreep niet wat het zijn mocht. Doch plotseling was het of haar betraande aangezicht versteende in een uitdrukking van schrik: zij slaakte een schorre zucht, gaf Fietje, met een trillend:—in 't vuur! in 't vuur! die lelijke dingen! de portefeuille terug, en zakte als vernield op een stoel, het snikkend hoofd onder haar beide handen verborgen.

Blink had dus niet gelasterd!... Fortuné had zich op zijn beurt slecht gedragen in het vreemde land, en als slachter van zijn losbandigheid was hij er gestorven! O! wie zou dat toch ooit van hem hebben gedacht!

XIV

En nu zijn die Congolese wapens en andere voorwerpen, die in de kamers van meester De Vreught, Spittael of Potvlieghe aan de wanden hangen, het enige dat nog in Akspoele aan de rampzalige Fortuné Massijn herinnert. Op feest- en kermisdagen, wanneer die heren vreemde gasten in hun woning ontvangen, leiden zij die telkens in hun salon of werkkabinet; en, wijzend met trotse glimlach op de aldaar pronkende trofeeën, zeggen zij tot hun bezoekers:

—Dat alles komt uit de wilde gewesten van het mysterieuze Afrika; dat alles werd ons van ginder opgezonden door een vriend die er gestorven is.

Dan spreken zij in onverschillige woorden een weinig over hem, en, terugkomend in de eetzaal waar de lekkere maaltijd wacht, wrijven zij zich genoeglijk de handen en wisselen zij glimlachend de opmerking hoe veel beter het toch is in het oud gemoedelijk Vlaanderen gezellig rond een welbediende dis te zitten, dan ginds zo ver en zo heel alleen de Zwarte Kost te gaan eten.

De Zwarte Kost!... Deze benaming heeft fortuin gemaakt in Akspoele! Massijn en zijn dwaasheid zijn vergeten, maar dat door hem nagelaten woord is gebleven, en brengt er, telkens als het uitgesproken wordt, een ondeugend glimlachje op de lippen.

Slechts moeder Massijn en Fietje, die steeds eenzaam in hun huisje wonen, lachen niet, als zij het horen. En Eulalie, die er maanden lang een echte marteling mee uitstond, heeft het niet meer willen horen: zij is ervoor gevlucht, zij heeft het dorp verlaten; zij huwde anderhalf jaar na Fortunés dood, een slachter van Lovergem, een dorp dat op meer dan drie uren afstand van Akspoele ligt.

En vreemd mag het heten: sinds Massijn dood is gelooft niemand in het dorp, behalve misschien de heren De Vreught, Spittael en Potvlieghe, nog een enkel woord van al de wondere dingen die de jongeling zo vaak over Congoland placht te vertellen; evenmin als wat die handelsreizigersachtige explorateur Kinel er op een zondagnamiddag in *Het huis van Commercie* kwam over uitkramen.

Men hecht alleen nog geloof aan de onbeschaamde verzinsels van blikslager Blink, die dadelijk klaar gezien heeft in Massijns geval, en die nog wel eens, op zondagmiddagen, een gapende groep dorpelingen rond zijn deur geschaard houdt, genietend van 't vermaak ze te verbluffen door zijn snoeven, tot de graad somtijds zijn eigen leugens te geloven.

End of the Project Gutenberg EBook of De Zwarte Kost, by Cyriel Buysse

*** END OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK DE ZWARTE KOST ***

***** This file should be named 17525-h.htm or 17525-h.zip *****
This and all associated files of various formats will be found in:
http://www.gutenberg.org/1/7/5/2/17525/

Produced by Johan Boelaert.

Updated editions will replace the previous one--the old editions
will be renamed.

Creating the works from public domain print editions means that no
one owns a United States copyright in these works, so the Foundation
(and you!) can copy and distribute it in the United States without
permission and without paying copyright royalties. Special rules,
set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to
copying and distributing Project Gutenberg-tm electronic works to
protect the PROJECT GUTENBERG-tm concept and trademark. Project
Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you
charge for the eBooks, unless you receive specific permission. If you
do not charge anything for copies of this eBook, complying with the
rules is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose
such as creation of derivative works, reports, performances and
research. They may be modified and printed and given away--you may do
practically ANYTHING with public domain eBooks. Redistribution is
subject to the trademark license, especially commercial
redistribution.

*** START: FULL LICENSE ***

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg-tm mission of promoting the free
distribution of electronic works, by using or distributing this work
(or any other work associated in any way with the phrase "Project
Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project
Gutenberg-tm License (available with this file or online at
http://gutenberg.net/license).

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg-tm
electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg-tm
electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to
and accept all the terms of this license and intellectual property
(trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all
the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy
all copies of Project Gutenberg-tm electronic works in your possession.
If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project
Gutenberg-tm electronic work and you do not agree to be bound by the
terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or

entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg-tm electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg-tm electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg-tm electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg-tm electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is in the public domain in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg-tm mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg-tm works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg-tm name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg-tm License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg-tm work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country outside the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg-tm License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg-tm work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.net

1.E.2. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is derived from the public domain (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg-tm trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg-tm License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg-tm License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg-tm.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with

active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg-tm License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg-tm work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg-tm web site (www.gutenberg.net), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg-tm License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg-tm works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg-tm electronic works provided that

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg-tm works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg-tm License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg-tm works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg-tm works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg-tm electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from both the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and Michael Hart, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread public domain works in creating the Project Gutenberg-tm collection. Despite these efforts, Project Gutenberg-tm electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg-tm electronic work under this agreement, disclaim all

liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH F3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS' WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTIBILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg-tm electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg-tm electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg-tm work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg-tm work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg-tm

Project Gutenberg-tm is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need, is critical to reaching Project Gutenberg-tm's goals and ensuring that the Project Gutenberg-tm collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg-tm and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation web page at http://www.pglaf.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Its 501(c)(3) letter is posted at http://pglaf.org/fundraising. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's principal office is located at 4557 Melan Dr. S. Fairbanks, AK, 99712., but its volunteers and employees are scattered throughout numerous locations. Its business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887, email business@pglaf.org. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's web site and official page at http://pglaf.org

For additional contact information:
Dr. Gregory B. Newby
Chief Executive and Director
gbnewby@pglaf.org

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg-tm depends upon and cannot survive without wide spread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations ($1 to $5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit http://pglaf.org

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg Web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: http://pglaf.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg-tm electronic works.

Professor Michael S. Hart is the originator of the Project Gutenberg-tm concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For thirty years, he produced and distributed Project Gutenberg-tm eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg-tm eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as Public Domain in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our Web site which has the main PG search facility:

http://www.gutenberg.net

This Web site includes information about Project Gutenberg-tm, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.